

ประกาศยปะ-มาตังคะ:
คำแปลและอรรถาธิบายชีวประวัติในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน¹

Kāśyapa-Mātāṅga:
Translation and Annotations of his biography
in *Gaoseng zhuan*

เมธี พิทักษ์ธีระธรรม* ประภากร พันัสติษฐ์*
และวิลไพร สุจริตธรรมกุล**

Maythee PITAKTEERADHAM, Prapakorn BHANUSSADIT
and Wilaiporn SUCHARITTHAMMAKUL

* นักวิจัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

Researcher, DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities,
Kasetsart University, Thailand

ดาวน์โหลดบทความ

ตอบรับบทความ (Received) : 12 ต.ค. 2565

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 15 พ.ย. 2565

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 22 ม.ค. 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 31 ม.ค. 2566

DOI : 10.14456/djbs.2023.1

¹บทความนี้เป็นบทแปลและอรรถาธิบาย เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่อง “การถอดความและวิเคราะห์ชีวประวัติพระสมณะบนเส้นทางสายไหม: กรณีศึกษาคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน ในหมวดพระผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่มุคราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เว่ย” ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564-2565

บทคัดย่อ

บทความนี้ประกอบไปด้วยบทแปลและอรรถาธิบายชีวประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะที่บันทึกอยู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนในฐานะพระสงฆ์รูปแรกแห่งหมวดพระสมณะผู้มีคุณูปการในการแปลพระสูตร ซึ่งรจนาโดยสมณะฮุยเจียวราวปีคริสต์ศักราช 530 หากยึดตามความเห็นท่านฮุยเจียวผู้ประพันธ์คัมภีร์ดังกล่าว เห็นว่า กาศยปะ-มาตังคะเป็นสมณสงฆ์ชาวอินเดียรูปแรกแห่งพุทธศาสนาที่เดินทางมาถึงประเทศจีน หากกล่าวในฐานะที่ท่านเป็นภิกษุรูปแรกนับว่าเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งในการสื่อสารหรือทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมที่แตกต่างเพื่อปรับประยุกต์คำสอนให้สัมฤทธิ์ผล จึงได้แต่เก็บความรู้ในพระธรรมไว้กับตนเองและมรณภาพในที่สุด แม้ท่านจะไม่สามารถเผยแพร่คำสอนได้ก็ตาม แต่ก็กลายเป็นตำนานบทสำคัญซึ่งถือเป็นปฐมบทแห่งพระพุทธรูปในประเทศจีนให้พระรุ่นหลังได้ถอดบทเรียนเพื่อเตรียมตัวในงานเผยแผ่ต่างประเทศให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

ส่วนการตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหาแสดงไว้ในส่วนอรรถาธิบาย สามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่และคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ได้ดังนี้ 1) ประวัติศาสตร์จีน 42% 2) พระพุทธรูป 25% และ 3) ภาษา 33% ใน 3 หมวดดังกล่าวพบว่า หมวดประวัติศาสตร์จีนมีประเด็นปัญหาที่ยากจะสรุปได้มากที่สุด เช่น ตัวขุนนางและยุคสมัยที่เข้ารับราชการเมื่อเทียบกับในบันทึกอื่นที่เห็นต่างกัน ดังเช่นในกรณีของฟูอี้

คำสำคัญ: พระกาศยปะ-มาตังคะ เกาเซ็งจ้วน ฮุยเจียว

Abstract

This article is a Thai translation and annotations of the biography of Kāśyapa-Mātaṅga, recorded as the first monk in the first chapter of Sutra Translators of The *Gaoseng zhuan*, Biographies of Eminent Monks, written probably around 530 A.D. by the monk Huijiao. According to Huijiao, Kāśyapa-Mātaṅga was an Indian Buddhist monk who was the first to introduce Buddhism to China. As the first monk it would have been extremely difficult to communicate or understand a different culture in order to successfully adapt the sermon of Buddhism. Therefore, he kept the knowledge of the Dharma to himself and he died before imparting the knowledge of the Dharma. Although the propagation of Buddhism was not fully accomplished by Kāśyapa-Mātaṅga, his arrival in China became the prologue of Chinese Buddhism as a case study for the next generation of monks learn from him to prepare themselves for the propagation of Buddhism abroad to be better than before.

As for the annotations that show an examination and analysis of the content, they can be divided into three categories: 1) Chinese history accounted for 42%, 2) Buddhism accounted for 25%, and 3) language accounted for about 33%. It found that the category of Chinese history contained the most inconclusive issues, such as the nobles and their periods of service compared to other records that differed, as in Fuyi's case.

Keywords: Kāśyapa-Mātaṅga, *Gaoseng zhuan*, Huijiao

1. บทนำ

“พระกาศยปะ-มาตังคะ” (Kāśyapa-Mātāṅga, กาศยปะมาตังคะ) ชื่อนี้อาจจะเป็นที่คุ้นหูปรากฏอยู่ในตำนานเกี่ยวกับปฐมบทแห่งพระพุทธศาสนาจีน ร่วมกับชื่ออื่น ๆ เช่น วัดม้าขาว ฮั่นหมิงตี้ คัมภีร์ 42 บท ซึ่งเรื่องเล่าดังกล่าวมักได้ยินได้ฟังมาจากผู้รู้รอบข้าง ตำรับตำราบางเล่มที่พูดถึง ได้แต่จำแล้วไปบอกต่อ แต่ไม่เคยจะคิดสืบสาวว่าเรื่องเล่าเหล่านี้มาจากหลักฐานใด เนื่องจากอาจจะโตมากับการเน้นความจำแล้วบอกต่อมากกว่าการหาหลักฐานแล้วคิดต่อก็เป็นไปได้ หากสืบค้นก็จะพบว่า ในประเทศไทยมีการเล่าถึงตำนานเหล่านี้แตกต่างกันไป แต่ก็มีเค้าโครงเดิมอยู่ ทั้งในบทความของนักวิชาการเองหรือบทความของบุคคลทั่วไป

สภาพการณ์ดังกล่าวอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การอ้างอิงแหล่งข้อมูลไม่ตรงกัน การเรียกชื่อต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกัน บ้างก็ออกเสียงแบบแต่จีว บ้างก็ออกเสียงแบบจีนกลาง ซึ่งไม่สามารถหาหลักฐานงานแปลต้นฉบับเหล่านั้นมาเทียบเคียงหรือตรวจสอบได้ เนื่องจากวงวิชาการพุทธศาสนศึกษาภายในประเทศมีงานแปลคัมภีร์พุทธศาสนาจีนในเชิงประวัติศาสตร์ให้ศึกษาค้นคว้าน้อย ดังนั้นหากจะให้มีการศึกษาค้นคว้าน้อย่างกว้างขวางต้องมีการส่งเสริมงานแปลคัมภีร์พุทธศาสนาจีนสู่ภาษาไทยในเชิงประวัติศาสตร์ให้มากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ซึ่งถือเป็นการวางโครงสร้างพื้นฐานก่อนจะต่อยอดไปทำการคิดวิเคราะห์ประเด็นหัวข้อต่าง ๆ ต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าเป็นโอกาสดีในการนำชีวประวัติท่านกาศยปะ-มาตังคะมาเสนอถ่ายทอดเป็นภาษาไทย

งานแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาถือเป็นการเริ่มต้นงานเผยแพร่ของพระสมณะทั้งหลายจากอินเดียและเอเชียกลางที่เข้าสู่แผ่นดินจีนในยุคแรก เริ่มต้นจากท่านกาศยปะ-มาตังคะ โดยผู้ประพันธ์คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน¹ จัดให้ท่านเป็นพระสมณะ

¹ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับคัมภีร์ดังกล่าวได้ที่ เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรังกูร และพรพิมล ศรีหมอก, “ชีวประวัติพระคังเซ็งฮู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซ็งฮู่ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวนยุคสามก๊ก,”

ชาวต่างชาติรูปแรกที่เดินทางเข้ามา ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวได้เล่าถึงชีวประวัติพระที่สร้างคุณูปการให้แก่พระพุทธศาสนาจีน เนื้อหานอกจากจะบอกเล่าถึงประวัติพระสงฆ์แล้วยังมีข้อมูลอีกหลายด้านที่เป็นประโยชน์ต่องานวิชาการค้นคว้ารวมอยู่ในนั้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจีน ประวัติศาสตร์จีน ฯลฯ

ในวงวิชาการพุทธศาสนศึกษาภายในประเทศไทย ยังไม่มีการแปลคัมภีร์ *เกาเซิงจ้วน* จนจบเล่ม มีแต่คัดสรรชีวประวัติพระบางรูปนำมาแปลเป็นภาษาไทย เช่น พระคังเซิงอยู่ที่นำพระพุทธศาสนาไปปักหลักที่แคว้นซุนกวนในสมัยสามก๊ก โดยการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ อีกทั้งต้องเผชิญวิกฤตการกวาดล้างลัทธิศาสนาในสมัยพระเจ้าซุนโฮ ซึ่งท่านคังเซิงอยู่ถือเป็นเสาหลักคำจุนช่วยเหลือพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น² ส่วนประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะ ได้มีผู้แปลออกมาในช่วงปีที่ผ่านมา เป็นส่วนแทรกอยู่ในหนังสือชื่อว่า *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน* โดย พระมหาอานนท์ อานนโท³ ทั้งนี้ตัวหนังสือเน้นไปที่การแปลคัมภีร์ 42 บทและประเด็นที่เกี่ยวข้องเรื่องมากกว่า จะมุ่งเน้นไปที่การแปลชีวประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะอย่างเดียว

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 27, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 104-138.

² อ่านชีวประวัติพระรูปดังกล่าวได้ที่ เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารังกูร และพรพิมล ศรีหมอก, “ชีวประวัติพระคังเซิงอยู่ในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซิงอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวนยุคสามก๊ก,” 104-138.; เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารังกูร และ พรพิมล ศรีหมอก, “ชีวประวัติพระคังเซิงอยู่ในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนแปล (2): ผลกรรมกรหลบลู่พระพุทธรูปของพระเจ้าซุนโฮ,” *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 29, ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2565): 31-66.

³ ส่วนในเล่มเดียวกัน ก็มีประวัติพระธรรมรัตนประภาอยู่ แต่ก็ดูจะเป็นการสรุปความมากกว่า ดูรายละเอียดที่ พระมหาอานนท์ อานนโท, *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสตร์ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังสี, 2564), 39-42.

ส่วนในวงวิชาการต่างประเทศ มีการแปลเชิงวิพากษ์เนื้อหาคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน โดยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในวงการแปลคัมภีร์พุทธและใช้อ้างอิงเป็นแบบแผนพัฒนาต่อยอดกันเรื่อยมา ได้แก่ ผลงานของ Robert Shih แห่งมหาวิทยาลัยลู่เว่ิง⁴ และ Hirai แห่งมหาวิทยาลัยโคมาซาวะ ในหมวด “พระสมณะผู้มีคุณูปการในการแปลพระสูตร”⁵ ส่วน Yoshikawa และ Funayama แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ได้แปลเชิงวิพากษ์จนครบจบทุกหมวด⁶ ทำให้เกิดการต่อยอดพัฒนาในแนวทางอื่น ๆ

จากการทำงานครั้งนี้ทำให้เห็นถึงคุณภาพงานแปลของนักวิชาการรุ่นก่อน ไม่ว่าจะเป็น Shih, Hirai และ Funayama ที่ได้ใส่ใจ พุ่มเทการค้นคว้าในคำแปลแต่ละคำเพื่อให้ได้มาซึ่งความถูกต้อง โดยใช้เชิงอรรถเพื่ออธิบายความนัยทั้งหลาย บ่งบอกถึงที่มาที่ไปมิได้กักเก็บความรู้ เป็นประโยชน์ทั้งคนอ่านทั่วไป และนักวิชาการก็การต่อยอดค้นคว้า แม้ว่าจะไม่ได้เป็นงานที่ง่าย จำเป็นต้องใช้สติปัญญา เวลา กำลังทั้งใจกายและทรัพย์เป็นอย่างมาก แต่ก็แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งการทำงานวิชาการของคนรุ่นก่อนได้เป็นอย่างดี

บทความนี้เป็นงานแปลเชิงวิพากษ์ โดยทำการวิเคราะห์และตรวจสอบเนื้อหา ถือเป็นการทำงานรูปแบบหนึ่งในสายพุทธศาสนศึกษาตามแบบอย่างบูรพาจารย์ในกาลก่อนในการแปลคัมภีร์พุทธ ไม่ได้ทิ้งเค้าจารีตในอดีตที่ตั้งใจถ่ายทอดพุทธธรรมงานแปลเดิม เดิมกรอบกระบวนการแห่งวิชาการใช้เป็นวิธีสร้างเพื่อให้มีคุณภาพมาตรฐานตามหลักวิชาการในปัจจุบัน

⁴ อ่านเพิ่มเติมได้ที่ Robert Shih, *Biographies des Moines Éminents (Kao Seng Tchouan) de Houei-Kiao: Traduites et Annotées* (Louvain: Institut Orientaliste, Université de Louvain, 1968).

⁵ อ่านเพิ่มเติมได้ที่ Shun’ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน),” *Journal of the Faculty of Buddhism of the Komazawa University*, Vol.49, (1991): 170-184 (L).

⁶ อ่านเพิ่มเติมได้ที่ Tadao Yoshikawa and Toru Funayama, *Kōsō den 1 高僧伝 I (คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน 1)* (Tokyo: Iwanami bunko, 2009).

2. บทแปลและอรรถาธิบายประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะ (攝摩騰)

ในหัวข้อนี้จะนำเสนอการแปลชีวประวัติของพระกาศยปะ-มาตังคะ ซึ่งจัดอยู่ในลำดับแรกและอยู่ในหมวดแรกสุด คือ หมวดสมณะผู้มีคุณูปการ ในด้านงานแปล จะอยู่ในหัวข้อ 2.1 บทแปล อีกทั้งจะทำการอรรถาธิบายในเชิงวิเคราะห์และตรวจสอบเนื้อหาเพื่อวิพากษ์ในแง่มุมต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์จีน 2) พระพุทธศาสนา และ 3) ภาษา ในส่วนนี้จะอยู่ใน 2.2 อรรถาธิบาย

เอกสารปฐมภูมิในข้อ 2.1 ที่เป็นบทแปล ได้ใช้คัมภีร์เกาเชิงจ้วนฉบับเกาหลิมพ์ครั้งที่หลัง (再雕版) เล่มที่ 32 เลขที่ 1074 เป็นต้นฉบับหลัก และใช้ฉบับร่วมชำระอื่น ๆ มีดังนี้ 1) ฉบับเกาหลิมพ์ครั้งแรก (初雕版) เล่มที่ 32 เลขที่ 1074 2) ฉบับไทโซชินชู เล่มที่ 50 เลขที่ 2059

ข้อตกลงเบื้องต้น

- [] เป็นเครื่องหมายที่ผู้แปลใช้ในกรณีเสริมความโดยตัวผู้แปลเอง
- () เป็นเครื่องหมายแสดงถึง คำอธิบายความหมายอื่น ๆ เป็นต้น
- ^[1] เป็นเครื่องหมายตัวเลขยกเพื่อใช้โยงความจากการแปลในข้อ 2.1 ไปสู่การอธิบายที่มาของการแปลในอรรถาธิบายข้อ 2.2

2.1 บทแปล

ชีวประวัติกาศยปะ-มาตังคะ

ท่านกาศยปะ-มาตังคะ^[1] เป็นชาวอินเดียโดยกำเนิด ภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลางของอินเดียโบราณ^[2] มีจริยวัตรที่งดงาม แดกฉานพระสูตร [ทั้งพระพุทธ-

ศาสนาฝ่าย] หินยาน^[3]และมหายาน ถือเอาการเที่ยวจาริกเผยแผ่ [คำสอน] เป็นหน้าที่ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ กาลครั้งหนึ่ง ท่านกาศยปะ-มาตังคะเดินทางจาริกผ่านไปยังเมืองเล็กแห่งหนึ่งซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอินเดียโบราณ ได้เทศน์สอนพระสูตรชื่อว่า *สุวรรณประภาสสูตร*^[4] ในครั้งนั้นประเทศข้าศึกได้บุกโจมตีชายแดนของเมืองนี้ ท่านจึงมีดำริว่า

“ในคัมภีร์*[สุวรรณประภาสสูตร]* กล่าวว่า หากผู้ใดสามารถสาธยายธรรมในพระสูตรได้ [จะมีอานิสงส์คือ] พระแม่ปฐวี^[5]จะปกปักรักษา ให้บ้านเรือนเกิดความร่มเย็นเป็นสุข ตอนนี่สงครามรบพุ่งกำลังจะเริ่มขึ้น [การสาธยายธรรมในพระสูตร] จะช่วยได้มิใช่ถา”

[เมื่อคิดได้] ดังนั้น ท่านกาศยปะ-มาตังคะจึงตั้งปณิธานอุทิศชีวิต เดินเข้า [สู่สนามรบ] ด้วยตนเอง โนม่น้าว [ทั้งสองฝ่าย] ให้ [จับมือ] ประงดอง [ด้วยการสาธยายธรรม] จนในที่สุดทั้งสองเมือง [ได้ปรับความเข้าใจ] หยิบยื่นมิตรไมตรี แก่กันและกัน [และด้วยผลแห่งความกล้าหาญยอมสละตน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อชาวเมืองทั้งสองประเทศ] ดังนั้นกิตติศัพท์ของท่านจึงปรากฏ [เลื่องชื่อระบือไกล]

จวบกาลสมัยในรัชศกหย่งผิงแห่งราชวงศ์ฮั่น (ค.ศ. 58-75)^[6] ณ ราตรีหนึ่ง จักรพรรดิฮั่นหมิง^[7]ทรงพระสุบินว่า มีคน [ผิวพรรณดุดจ] ทองคำ เหาะเหินอยู่ในอากาศและ [ฟุ้ง] เข้ามา [หาพระองค์] ครั้นตื่นจากบรรทม จึงได้ประชุมเสนาอำมาตย์เพื่อทำนายพระสุบิน ฟู่อี้^[8]ผู้ทรงความรู้ได้ให้คำตอบว่า

“ข้าพระองค์ได้ยินว่า อาณาจักรทางทิศตะวันตก^[9]มีเทพเจ้านามว่า “พุทธะ” ที่ฝ่าบาททรงเห็นในพระสุบิน ต้องเป็นเขาอย่างแน่แท้”

จักรพรรดิได้ฟังดังนั้น จึงส่งคณะเดินทาง [ซึ่งประกอบไปด้วย] ขุนนางตำแหน่ง
หลวงจนามว่าชายอิน^[10] บัวชื่อตีจื่อ (นักศึกษาหลวง)^[11] นามว่าฉินจิง^[12] และคณะ
ไปยังอินเดียนเพื่อไถ่ถามเรื่องพุทธธรรม (คำสอนของพุทธะ)^[13] ท่านชายอินและ
คณะได้พบกับท่านกาศยปะ-มาตังคะที่นี้^[14] จากนั้นจึงเดินทางกลับแผ่นดินฮั่น
[ด้วยกัน] ท่านกาศยปะ-มาตังคะตั้งปณิธานจะเผยแพร่ [พุทธธรรม] ให้กว้างไกล
ไม่เกรงกลัวต่อความทุกข์ยากลำบาก [เดินทาง] เสี่ยงชีวิตข้ามทะเลทรายที่
ไหลเชี่ยวกราก [ดุจสายน้ำ] มาถึงยังเมืองลั่วอู^[15]

จักรพรรดิฮั่นหมิงทรงตอบแทนด้วยการพระราชทานรางวัล และให้การ
ปฏิบัติเป็นนอกรีต โดยรับสั่งให้สร้างวิหาร^[16] ไว้ที่นอกกำแพงเมืองตะวันตก
เพื่อให้ท่านได้พักอาศัย นี่เป็นครั้งแรกที่แผ่นดินฮั่นมีพระสมณะ^[17] แต่อย่างไร
ก็ตาม เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนาเพิ่งเข้ามาสู่แผ่นดินฮั่นเป็นครั้งแรก ยังไม่มี
[สาธุชน] ผู้นับถือศรัทธา ดังนั้น พระกาศยปะ-มาตังคะได้แต่เก็บงำความเข้าใจ
ที่ลึกซึ้ง [ต่อพระธรรมคำสอน] นั้นไว้ [เอง]^[18] จึงไม่มีการประกาศ [พระศาสนา]
แล้วในกาลต่อมาเป็นเวลาไม่นาน ท่านได้มรณภาพที่นครลั่วหยาง^[19]

มีหลักฐานข้อมูลจากบันทึก [ฮั่น]^[20] ได้กล่าวว่า “พระกาศยปะ-มาตังคะแปล
คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร^[21] หนึ่งผูก เดิมทีได้ถูกเก็บตายไว้ในหอหลวงห้องที่สิบสี่^[22]”

ที่พักของท่านกาศยปะ-มาตังคะ ณ ปัจจุบัน คือ วัดม้าขาวนอกประตูเมือง
[ประตูนี้มีชื่อว่า] ยง อยู่ด้านทิศตะวันตกของนครลั่วหยาง

[นอกจากนั้น] ก็มีอีกตำนานหนึ่งได้บันทึกว่า^[23] มีราชาต่างแดนพระองค์
หนึ่ง ในกาลก่อนได้ล้างผลาญทำลายวัดต่าง ๆ หลงเหลือเพียงวัดจตุรทิศ^[24]
ที่ยังไม่ได้ทำลาย ในคำคินนั้น มีม้าขาวตัวหนึ่งเดินวนรอบสถูปพร้อมกับร้อง
ร่ำคร่ำครวญ เมื่อราชาทรงทราบเรื่องนี้ จึงหยุดการทำลายล้างวัด ด้วยเหตุนี้
จึงทำให้วัด “จตุรทิศ” เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดม้าขาว” ดังนั้นเมื่อจะตั้งชื่อวัดต่าง ๆ
หลายครั้งได้นำเหตุการณ์นี้ไปเป็นกรณีศึกษาในการตั้งชื่อวัด⁷

⁷ เนื้อหาชีวประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะที่ได้รับการชำระแล้ว

攝摩騰，本中天竺人。善風儀，解大、小乘經，常遊化爲任。昔經往天竺附庸小國，講

2.2 อรรถาธิบาย

[1] นักวิชาการสันนิษฐานว่า ชื่อของพระผู้นี้เรียกว่า กาศยปะ-มาตังคะ (Kāśyapa-Mātāṅga) เป็นชื่อภาษาสันสกฤต ที่จัดอยู่ในภาษาสันสกฤตแบบแผน (Classical Sanskrit) หากเรียกเป็นภาษาบาลีคือ กัสสปะ-มาตังคะ (Kassapa-Mātāṅga) เมื่อเวลาถอดเสียงเป็นภาษาจีนโบราณจะพบเห็นว่ามีถอดเสียงเป็น 迦葉摩騰 (Jiā shè mó téng), 攝摩騰 (Shè mó téng)

ในกรณีของคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนใช้คำว่า 攝摩騰 สันนิษฐานว่าเป็นคำถอดเสียงภาษาจีนจากภาษาต้นทางซึ่งคาดว่าไม่ใช่ภาษาสันสกฤตแบบแผน ในปัจจุบันพบว่า ศัพท์ที่ใช้ในคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ทีรฆอาคมะ (Dīrgha Āgama; DA) มีตัวอย่างการถอดเสียงศัพท์ที่คาดว่ามาจากภาษาคานธารี หากค้นดูในพจนานุกรมศัพท์คานธารี คำว่า กาศยปะ จะเปลี่ยนรูปไปเป็นคำว่า กะสะวะ (Kaśava) ในภาษาคานธารี แต่จะเป็นภาษาบาลีหรือคานธารีก็ตาม เหล่านี้ล้วนเป็นกลุ่มภาษาที่จัดอยู่ในภาษาปรากฤต

ส่วนกรณีที่ใช้อักษร 竺 (zhú) นำหน้าชื่อ เช่น 竺攝摩騰 (Zhú shè mó téng), 竺葉摩騰 (Zhú shè mó téng) คำว่า 竺 หมายถึง อินเดีย คือ พระที่มาจากอินเดีย นามว่ากาศยปะ-มาตังคะ

《金光明經》。會敵國侵境，騰惟曰：“經云：‘能說此經法，為地神所護，使所居安樂。’今鋒鏑方始，曾是為益乎。”乃誓以忘身，躬往和勸，遂二國交歡，由是顯譽。

逮漢永平中，明皇帝夜夢金人飛空⁶而至，乃大集群臣以占所夢。通人傅毅奉答：“臣聞西域有神，其名曰‘佛’，陛下所夢，將必是乎。”帝以為然，即遣郎中蔡愔、博士弟子秦景等，使往天竺，尋訪佛法。愔等於彼遇見摩騰，乃要還漢地。騰誓志弘通，不憚疲苦，冒涉流沙至乎維也。

明帝甚加賞接，於城西門外立精舍以處之，漢地有沙門之始也。但大法初傳，未有歸信，故蘊其深解，無所宣述，後少時卒於維也。

有記云：騰譯《四十二章經》一卷，初緘在蘭臺石室第十四間中。騰所住處，今維也城西雍門外白馬寺是也。相傳云：外國國王嘗毀破諸寺，唯招提寺未及毀壞。夜有一白馬繞塔悲鳴，即以啓王，王即停壞諸寺。因改“招提”以為“白馬”。故諸寺立名多取則焉。

ในความเห็นของท่านฮู่เจี๋ยว สมณะกาศยปะ-มาตังคะเป็นพระรูปแรกที่เดินทางเข้าสู่แผ่นดินจีน ต่อจากนั้นพระธรรมรัตนะค้อยเดินทางตามมาสพบที่หลัง⁸ เมื่อพิจารณาในแง่มุขประวัติศาสตร์เรื่องความมีตัวตนจริงของท่านกาศยปะ-มาตังคะก็ยังมีกังขากันอยู่ อย่างไรก็ตามมีหลักฐานจากบันทึกอื่นที่กล่าวยอมรับการมีตัวตนของท่านกาศยปะ-มาตังคะเช่นเดียวกับท่านฮู่เจี๋ยว กล่าวกันว่าเป็นงานประพันธ์ของท่านเป่าซางมีชื่อว่า *หมิงเซิงจ้วน* (มีความหมายว่า บันทึกชีวประวัติพระสมณะผู้มีชื่อเสียง) ซึ่งประพันธ์ขึ้นก่อนหน้าท่านฮู่เจี๋ยวอีกด้วย แต่ต้นฉบับได้สูญหายไปแล้วเหลือเพียงสารบัญรายชื่อพระในหมวดต่าง ๆ ที่มีผู้คัดลอกหลงเหลือไว้ อีกทั้งหากพิจารณาในแง่การทำงานของ ท่านฮู่เจี๋ยว ท่านมีลักษณะเป็นพระนักค้นคว้าอ่านตำรับตำรา พิจารณาได้จากการวิพากษ์วิจารณ์เอกสารต่าง ๆ ที่รวบรวมได้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการเขียนเรียบเรียงประวัติท่านอันชื่อเกา จากลักษณะดังกล่าวของท่านฮู่เจี๋ยวจึงเป็นคนที่ทำงานแบบเตรียมข้อมูลพร้อมไม่ใช่ประเภทนั่งเทียนเขียนเป็นแน่แท้ ดังนั้นเรื่องการมีตัวตนอยู่จริงของท่านกาศยปะ-มาตังคะ คาดว่าอย่างน้อยสุดก่อนยุคสมัยท่านฮู่เจี๋ยวและท่านเป่าซางต้องมีการแสดงความเชื่อเรื่องนี้ก่อนแล้ว แต่ทั้งสองรูปได้นำข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ มาจัดเรียบเรียงใหม่ให้เป็นระบบ มีรูปแบบ รวมเป็นเนื้อเดียว แบ่งตามคุณูปการลำดับตามยุคสมัย ซึ่งเป็นแนวทางที่ยังไม่มีใครทำ จนกระทั่งมีพระรุ่นต่อมายอมรับและได้สานต่องานประพันธ์ประเภทนี้

สำหรับประเด็นเกี่ยวเนื่องที่น่าสนใจ มีดังนี้

- 1) สุนิพนมิตรของจักรพรรดิฮั่นหมิงและการเริ่มต้นแสวงหาพุทธะ
- 2) วัดม้าขาวที่เป็นวัดในพระพุทธศาสนาวัดแรกในประเทศจีน

⁸ พระธรรมรัตนะได้เดินทางตามมาสพบที่หลัง เนื่องจากถูกเหล่าศิษยานุศิษย์ขัดขวางคัดค้านการเดินทางไปสู่จีน แต่เพราะได้ทำการสัจย์สาบานกับพระกาศยปะ-มาตังคะว่าจะร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงหาวิธีหลบหนีออกมา (蘭與摩騰共契遊化，遂相隨而來。會彼學徒留礙，蘭乃間行而至。อ้างอิงจาก T50.323a9-11). ส่วนเรื่องราวชีวประวัติและคุณูปการของพระธรรมรัตนะในคัมภีร์*เกาเซิงจ้วน*กำลังจะตีพิมพ์เป็นลำดับถัดไป

3) การแปลคัมภีร์พุทธครั้งแรก คือ คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ที่สันนิษฐานกันว่าเป็น คัมภีร์ธรรมบท ทั้ง 3 ประเด็นข้างต้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ค้นคว้าวิจัยศึกษากันอย่างกว้างขวาง

[2] ภาคกลางของอินเดียโบราณ ภาษาจีนใช้ว่า “中天竺” (zhōng tiān zhú) ซึ่ง 天竺 (tiān zhú) หมายถึงประเทศอินเดียโบราณ มีคำเรียกขานอื่นอีก เช่น 1) เซินตุ้ (身毒 shēn dú) 2) เทียนจู้ (天竺 tiān zhú) 3) เสียนโด้ว (賢豆 xián dòu) 4) อินเดีย (印度 yìn dù)⁹

[3] ในปัจจุบัน คำว่า “หินยาน” (เดิมที่ต้องเรียก หินยาน แต่เนื่องจากอาจไปพ้องกับคำไม่สุภาพ ดังนั้นจึงปรับใช้เป็นคำว่า “หินยาน”) มักพบเห็นในภาษาจีนโดยทั่วไปใช้คำว่า 小乘 (xiǎo chéng) แปลว่า “ยานลำเล็ก” เป็นคำเรียกที่ตรงข้ามกับคำว่า มหายาน ที่ภาษาจีนแปลว่า 大乘 (dà chéng) หมายถึง ยานลำใหญ่

Jan Nattier นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการแปลในภาษาจีนของคำว่า หินยาน ที่หมายถึง ยานลำเล็ก โดยให้เหตุผลว่า คำว่า หิน- ในภาษาสันสกฤต มีความหมายในเชิงลบ มาจากธาตุ หว แปลว่า ทั้ง บกพร่อง และ ยังมีความหมายอื่นอีก เช่น ต่ำ อ่อนแอ เลว ทราม ซึ่ง Nattier สรุปรมาจากพจนานุกรมสันสกฤตของ Moneir Williams ความหมายนี้เทียบเคียงได้กับภาษาทิเบตที่ใช้คำว่า theg-pa dman-pa ཐེག་པ་དམན་པ་ แปลว่า ยานชั้นต่ำ (low vehicle) และในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนก็มีใช้ในความหมายทำนองนี้เช่นกัน คือ คำว่า 劣乘 (liè chéng) แปลโดยท่านธรรมรักษ์และพวกนักแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาจีนยุคต้น แต่คำว่า “ยานลำเล็ก” ซึ่งเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบันพบว่า แปลโดยท่านกุมารชีพและท่านอื่น Nattier ให้เหตุผลว่า ท่านกุมารชีพเคยเป็นพระในนิกายสรวาสตีวาทที่เป็นหินยานมาก่อน จึงแปลว่า “ยานลำเล็ก” เพื่อให้ไม่ดูแย่งเกินไป

⁹ เมธี พัทธกษัตริธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารังกูร และ พรพิมล ศรีหมอก, “ชีวประวัติพระคังเซ็งฮู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซ็งฮู่ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวนยุคสามก๊ก,” 132 ภาคผนวกข้อ 1.

ดังนั้นจากมุมมองของ Nattier จึงเห็นว่าแปลไม่ตรงกับความหมายของศัพท์เดิมเท่าที่ควร¹⁰

ในประเด็นข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบแล้วพบว่า มีจุดบกพร่องของข้อมูล ที่ Nattier เสนอบางประการ ซึ่งมีผลต่อข้อสรุป กล่าวคือ ในพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ ฉบับของ Monier Williams ที่ Nattier ได้อ้างถึงนั้น เมื่อตรวจสอบดูแล้วกลับพบว่า มีคำแปลว่า “เล็ก (little)” รวมอยู่ด้วย¹¹ ซึ่งขัดแย้งกับข้อมูล ที่ Nattier ได้กล่าวอ้างไว้ อีกทั้งเมื่อสำรวจพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษฉบับอื่น อาทิ ฉบับของ Apte พบตัวอย่างการใช้ในคำสมาสว่า หิน-คี หมายถึง มดตัวเล็ก (small ant)¹² ดังนั้นหากนำข้อมูลนี้มาพิจารณาใหม่อีกครั้ง อาจเปิดมุมมองใหม่ที่ต่อยอดกับความเห็นของ Nattier กล่าวคือ แม้ความหมายว่า “เล็ก” อาจไม่ใช่ความหมายดั้งเดิมของคำว่า หิน- แต่ก็ไม่นัยว่า “เล็ก” อยู่ในพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ เพราะฉะนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่า ท่านกุมารชีพทราบความหมายทั้งหมด แต่เลือกคำแปลให้เหมาะสม เพื่อให้ตรงกันข้ามกับคำว่า มหา 大 จึงใช้คำว่า เล็ก 小 เป็นคำคู่ตรงข้ามที่เข้าใจง่ายได้ความทั้งในแง่อักษร 大-小 และในแง่ความหมาย (ยานลำใหญ่-ยานลำเล็ก) หรือไม่ ?

คำว่า “หินยาน” มีความสับสนกับการใช้กันมากในปัจจุบันแม้ในประเทศไทยเองก็ตาม สำหรับประเด็นนี้ หากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา Analayo นักวิชาการชาวเยอรมันได้ตั้งข้อสังเกตอยู่ 3 ประเด็น แต่ในที่นี้ขอหยิบยกเพียงบางประเด็นมากล่าวถึง โดย Analayo เห็นว่า คำว่า “หินยาน” เป็นคำเรียกที่ใช้กับ พระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ในอินเดีย

¹⁰ Jan Nattier, *A Few Good Men: The Bodhisattva Path According to the Inquiry of Ugra (Ugaparipṛcchā)* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2003), 172-174, เชิงอรรถที่ 4.

¹¹ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s.v. “hīna.”

¹² V.S. Apte, *The Student's Sanskrit-English Dictionary: Containing Appendices on Sanskrit Prosody and Important Literary and Geographical Names in the Ancient History of India*, s.v. “hīna-gī.”

(Buddhist schools/Nikaya Buddhism) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกำหนดยุคในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เป็นประเด็นที่นักวิชาการถกเถียงกันอยู่ เรียกยุคดังกล่าวว่า “พระพุทธศานายุคกลาง (Buddhism of the middle period)” และไม่ควรใช้คำว่า “หินยาน” เรียก พระพุทธศาสนาที่อยู่ในศรีลังกาและแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ควรเรียกพระพุทธศาสนาในแถบดังกล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเถรวาท”¹³ นอกจากประเด็นทางด้านวิชาการ หากพิจารณาในแง่มุมมองทั่วไป การเรียกตัวเองว่า “หินยาน” ก็เป็นการดูถูกตัวเองเกินไป ซึ่งเป็นคำที่ไม่น่าใช้ แต่ในบ้านเรายังมักสับสนในการใช้และอธิบายกันอยู่เสมอ

[4] *สุวรรณประภาสสูตร (Suvamāprabhāsa Sūtra)* ตรงกับภาษาจีนว่า *จินกวงหมิงจิง (金光明經)* เป็นคัมภีร์พระพุทธศานามหายาน มีชื่อเรียกที่หลากหลาย อาทิ *สุวรรณภาส สุวรรณประภาส สุวรรณประภาส-อุตตมสูตร-อินทรรราชา* ส่วนสำนวนแปลมีเป็นภาษาโบราณต่าง ๆ อาทิ จีนโบราณ โขदान ทิเบต ในที่นี้จะกล่าวถึงรายละเอียดเพียงสำนวนแปลจีนโบราณ ดังนี้

- 1) จินกวงหมิงจิง (金光明經) อยู่ในพระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 16 ลำดับที่ 663 (T16 no.663) จำนวน 4 ผูก แปลโดย ท่านธรรมเกษม (ค.ศ. 385-433)
- 2) เหน็บู้จินกวงหมิงจิง (合部金光明經) อยู่ในพระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 16 ลำดับที่ 664 (T16 no.664) จำนวน 8 ผูก เป็น synoptic version รวบรวมโดยท่านเป่าก้วย (寶貴) ในปี ค.ศ. 597 มีทั้งสำนวนของท่านธรรมเกษม รวมทั้งเพิ่มเติมอรรถาธิบายโดยพระปรมาจารย์และพระชฎยานุคูปตะ (ค.ศ. 523-600)
- 3) จินกวงหมิงจ้วยเซ็งหวางจิง (金光明最勝王經) อยู่ในพระไตรปิฎกไทโชชินชู เล่มที่ 16 ลำดับที่ 665 (T16 no.665) แปลโดยท่านอึ้งจิง (ค.ศ. 635-713)

¹³ อ่านเพิ่มเติมได้ที่ Analayo, “The Hīnayāna Fallacy,” *Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies*, No. 6, (2014): 9-31. และบรรเจิด ขวลิตรเรืองฤทธิ์, “เถรวาทกับหินยานต่างกันอย่างไร,” *วารสารธรรมธारा*, ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 55-96.

เนื้อหาหลักของพระสูตรจะกล่าวถึงแนวคิดศูนยตา ส่วนที่ท่านกาศยปะ-
มาตั้งคะอ้างว่า “หากผู้ใดสาธยายธรรมในพระสูตร จะมีอานิสงส์คือพระแม่ปฐวี
จะปกป้องรักษา ให้บ้านเรือนเกิดความร่มเย็นเป็นสุข” เมื่อตรวจดูประโยค
ดังกล่าวใน *สุวรรณประภาสสูตร* สำนวนแปลของท่านธรรมเกษม ไม่พบแบบ
คำต่อคำในพระสูตร แต่สันนิษฐานว่า หมายถึง บทที่กล่าวถึงพระแม่ปฐวีทฤตมา
(*Dr̥dhāpṛthivīdevatāparivartah*, 堅牢地神品 ซึ่งศัพท์นี้ในบ้านเราอาจคุ้นเคย
ในอีกชื่อเรียกหนึ่งว่า “พระแม่ธรณี”) ในส่วนที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการเผยแผ่
พระสูตรนี้ ไม่ว่าจะเทศน์สอนหรือสวดสาธยาย พระแม่ปฐวีทฤตมาจะตามไปรักษา
ที่แห่งนั้น ปกป้องคุ้มครองให้ปราศจากภัยอันตราย ทำให้มีความสุข มีความมั่งคั่ง¹⁴

[5] “พระแม่ปฐวี” เป็นการแปลโดยอรรถ อาศัยการตีความจากการอ้างถึง
“ทฤตมาปฤถิวีเทวตา *Dr̥dhā pṛthivīdevatā*” ในบท *Dr̥dhāpṛthivīdevatāpari-*
vartah ของ *สุวรรณประภาสสูตร* ซึ่งในพระสูตรดังกล่าวเห็นว่าเทพแห่งแผ่นดิน
เป็นเทพี หรือ เทพผู้หญิง (*pṛthivī devatā*) แต่ในคัมภีร์ *เกาเชิงจ้วน* ใช้คำว่า 地神
ซึ่งคล้ายกับว่าจะเห็นเป็นเพศชาย แต่ก็ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าท่านอยู่เฉยๆ มี
ความเห็นอย่างไรในเรื่องดังกล่าว

ในประเด็นเกี่ยวกับเพศสภาพของเทพองค์นี้ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่าง
หนึ่งว่า มีความแตกต่างกันอย่างไรระหว่างวัฒนธรรมความเชื่อของชาวอินเดีย

¹⁴ บทพระแม่ปฐวีทฤตมา 堅牢地神品 ในสำนวนแปลจีนท่านธรรมเกษมอยู่ในพระ
ไตรปิฎกไทโชชินชูเล่มที่ 16 หน้า 345c7-346b8. ส่วนการค้นคว้าคัมภีร์ดังกล่าวสามารถ
อ่านรายละเอียดได้ที่ Michael Radich, “On the Sources, Style and Authorship
of Chapters of the Synoptic *Suvarṇa-prabhāsottama-sūtra* T664 Ascribed to
Paramārtha (Part 1),” *Annual Report of The International Research Institute for
Advanced Buddhology*, Vol. 17, (2014): 207-241. ส่วนในภาคภาษาไทยดูรายละเอียด
เพิ่มเติมที่ ชะเอม แก้วคล้าย, *สุวรรณประภาสโตตมสูตรเรนทรราชสูตร* (กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2558).; สุวิไล บุญธวัชชัย, “การศึกษาวิเคราะห์สุวรรณ
ประภาสโตตมสูตร,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560).

และชาวจีน และหากแยกมองในแง่ศาสนา เมื่อมีผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากอินเดียไปสู่พากย์จีน ปฐวีเทพิยังเป็น “เทพี” อยู่หรือไม่ หรือว่ากลายเป็น เทพผู้ชายไปแล้ว ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมใน ด้านต่าง ๆ ระหว่างเพศชายและเพศหญิง ถือเป็นประเด็นที่ยังคงค้างไว้ออกการ ค้นคว้าต่อไป

[6] เมื่อพิจารณาจากข้อเขียนของท่านอยู่เฉี่ยวเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธ ศาสนาเข้ามาในประเทศจีนสันนิษฐานว่า ท่านมีความเห็นไปในทางที่ว่า พระพุทธ ศาสนาเริ่มเข้ามาในประเทศจีนในปี ค.ศ. 67 จากข้อเขียนในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนที่ว่า “เริ่มตั้งแต่รัชศกหย่งผิงปีที่ 10 แห่งราชวงศ์ฮั่น (ค.ศ. 67) ถึงปีรัชศกเทียนเจียน ที่ 18 แห่งราชวงศ์เหลียง (ค.ศ. 519) รวมทั้งหมด 453 ปี” (漢明帝永平十年。 終至梁天監十八年。凡四百五十三載)¹⁵ ซึ่ง Hirai ให้ความเห็นว่า หากพิจารณา จากความเห็นท่านอยู่เฉี่ยว พระสุบินของจักรพรรดิฮั่นหมิงต้องเกิดก่อนหน้านั้น หลายปี¹⁶

[7] จักรพรรดิฮั่นหมิงเป็นพระจักรพรรดิองค์ที่สองของราชวงศ์ฮั่น ตะวันออก (東漢 ค.ศ. 25-220) ครองราชย์ช่วงคริสต์ศักราชปีที่ 57-75 ดำเนินเรื่อง พระสุบินของจักรพรรดิองค์นี้มีบันทึกในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น คัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論)¹⁷ ชูซานจางจี้จี้ (出三藏記集)¹⁸ บันทึกประวัติศาสตร์โฮ่วฮั่นชู (後漢書) ฯลฯ

แต่ก็มีเรื่องเล่าคล้ายพระสุบินของจักรพรรดิฮั่นหมิง ซึ่งเกิดขึ้นในสมัย จักรพรรดิฮั่นหฺวัน (ค.ศ. 146-168) โดยเล่าว่า พระองค์สุบินเห็นเล่าจื้อ จึงได้ ทำการสักการบูชาโดยสร้างศาลเจ้าขึ้นที่ซูเซี่ยน (ปัจจุบันคือเทศมณฑลฉู่ อี้ มณฑลเหอหนาน) อีกทั้งในสมัยเดียวกับจักรพรรดิฮั่นหมิงได้มีกล่าวถึงในบันทึก

¹⁵ T50.418c21-c22

¹⁶ ดูรายละเอียดที่ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและ อรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน)”, 173.

¹⁷ T52.4c26-5a8

¹⁸ T55.42c18-28

ประวัติศาสตร์โฮ่วฮั่นซูว่า อ่องแห่งแคว้นฉู๋นามว่า หลิวอิง (ปกติเรียกว่า ฉู่หวังอิง หมายถึง อ่องแห่งแคว้นฉู๋นามว่าอิง) พระอนุชาต่างพระมารดาของจักรพรรดิฮั่นหมิงได้สักรະบูชาทั้งหวงเหล่าและพุทธะ¹⁹

[8] ฟู่อี้ (傅毅) เป็นขุนนางในสมัยฮั่นตะวันออก นอกเหนือจากคัมภีร์เกาเซิงจ้วนที่อ้างถึงแล้ว เมื่อตรวจสอบในเอกสารอื่นพบว่า ในบันทึกประวัติศาสตร์ที่เรียกว่าโฮ่วฮั่นซูก็มีกล่าวถึงประวัติขุนนางท่านนี้ไว้เช่นเดียวกัน

จากสองบันทึกดังกล่าวที่อ้างถึง เกิดประเด็นให้ขบคิดเกี่ยวกับเรื่องรัชสมัยที่เข้ารับราชการของฟู่อี้ ซึ่งหากอ้างตามบันทึกโฮ่วฮั่นซู จะเห็นว่า ฟู่อี้เข้ารับราชการครั้งแรกในสมัยของจักรพรรดิฮั่นจาง แต่หากพิจารณาเรื่องของฟู่อี้ที่ตอบคำถามของจักรพรรดิฮั่นหมิงในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน จะเห็นว่า ฟู่อี้ได้รับราชการแล้วในสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิงซึ่งเป็นจักรพรรดิก่อนหน้าจักรพรรดิฮั่นจาง ดังนั้นสองบันทึกจึงมีความเห็นแย้งกันในเรื่องสมัยการเข้ารับราชการของฟู่อี้ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อว่า Kamata ให้ความเชื่อถือกับบันทึกโฮ่วฮั่นซูมากกว่า จึงคิดว่าการเข้ารับราชการของฟู่อี้ในสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิงที่บันทึกในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนเป็นไปได้ยาก²⁰

เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบข้อมูลและเข้าใจประเด็นปัญหาได้กระจ่างแจ้งขึ้น จึงหยิบยกเอาประวัติของฟู่อี้ในบันทึกประวัติศาสตร์โฮ่วฮั่นซู ผู้ที่ 80 มาแสดงไว้ในที่นี้ โดยจะถอดความและเรียบเรียงเนื้อหาใหม่เพื่อให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น ส่วนในประเด็นที่เห็นต่างเรื่องสมัยการเข้ารับราชการจะขีดเส้นใต้สองเส้นกำกับไว้ ดังนี้

¹⁹ ดูรายละเอียดที่ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอธิบายคัมภีร์เกาเซิงจ้วน)”, 172.

²⁰ ดูรายละเอียดที่ Shigeo Kamata, 中国仏教史 I (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จีน 1) (東京: 東京大学出版会, 1982), 114.; Ijima, Yoshiko, “後漢時代の東観での「校書」と「著作」—担当した学者官僚と対象になった書物— (The Dongguan Library of the later Han and Its Editorial work with additions),” *Asian Cultural Studies*, Vol. 41, (1982): 116.

ฟูอี้มีชื่อเรียกว่า “อู่จิ้ง” ฟื้นฟูเป็นคนแถบเม่าหลิง เขตฝูเฟิง ปัจจุบันคือ เขตชิงผิง ที่ตั้งอยู่ในเมืองเสียนหยาง มณฑลส่านซีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ฟูอี้มีความรอบรู้ตั้งแต่เยาว์วัย ในรัชศกปีหย่งผิงได้ร่ำเรียนกาพย์กลอนที่เมือง ผิงหลิง จึงประพันธ์บทกวีชื่อว่า “ตีจื่อ” (迪志詩) หลังจากนั้นจึงได้แต่งกวีเชิง เสียดสีชื่อว่า “ซีจี” (七激) เนื่องจากจักรพรรดิอันหมิงไม่ให้ความสนใจในการ เชิญผู้มีความรู้ความสามารถมารับราชการ ดังนั้น ผู้รู้ทั้งหลายได้แต่เก็บงำซ่อน เร้นทั่วแคว้น จนในที่สุด ในรัชศกเจี้ยนชู่ (建初 ค.ศ. 76-84) จักรพรรดิอันจาง (漢章帝 ค.ศ. 75-88) เห็นคุณค่า ได้เชื้อเชิญผู้รู้มีความสามารถเข้ารับราชการ ดังนั้น ฟูอี้จึงตัดสินใจสมัครรับราชการในสังกัด “หลางจง” (郎中) รับผิดชอบใน ตำแหน่ง “หลานไถหลิงสื่อ” (蘭臺令史) ทำงานร่วมกับปิ่นกู่ (班固, ผู้เขียนบันทึก ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นที่เรียกว่า ฮั่นชู่) และเจี๋ยชู่ (賈逵) ในด้านอักษรศาสตร์- ประวัติศาสตร์ เช่น การตรวจสอบเอกสารข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ หลังจากจักร พรรดิอันหมิงสวรรคตยังไม่มีผู้ใดประพันธ์กวีสรรเสริญประจำศาลบูชาพระองค์ จึงได้แต่งบทกวีชื่อว่า กวีเสียนจง 10 โคลก โดยศึกษาจากบทกวีชิงเมี่ยว (清廟) ของราชวงศ์โจว บทกวีดังกล่าวของฟูอี้เป็นที่ยอมรับเป็นอย่างมากในราชสำนัก

ต่อมาแม่ทัพทหารม้าศึกษนามว่าหมาฝาง (馬防) ได้เชื้อเชิญโดยเสนอ ตำแหน่งชื่อหมา (司馬) ให้กับฟูอี้ หลังจากได้ร่วมงานกับหมาฝาง ฟูอี้ได้รับการ ปรณินับดีด้วยความเคารพยกย่องในฐานะอาจารย์ทั้งเป็นสหายสนิท เมื่อถึงคราว เคาราะห์ตระกูลหมาต้องโทษ เนื่องจากหมาয়วี่บุตรชายของหมาเลียวผู้เป็นพี่ชาย เข้าไปวิจารณ์การทำงานของรัฐ ทำให้หมาฝางถูกถอดจากตำแหน่ง ฟูอี้จำต้องรับ ชะตากรรมไปด้วย จึงกลับถิ่นฐานบ้านเกิด

หลังจากนั้นได้มีโอกาสกลับเข้ามารับราชการอีกครั้งตามคำเชิญของ แม่ทัพทหารม้าศึกไต้เวียน (竇憲) โดยรับผิดชอบงานเป็นหัวหน้าห้องอักษร เมื่อไต้เวียนเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นแม่ทัพใหญ่ ฟูอี้ก็ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง ชื่อหมาในปีคริสต์ศักราชที่ 89 ร่วมงานกับปิ่นกู่และชุยยิน (崔駟) จึงทำให้งาน

ด้านอักษร-วรรณกรรมในฝ่ายของโต้แย้งเจริญรุ่งเรื่องสูงสุดเป็นประดุมงกุฏยอดเศียรเหนือฝ่ายอื่น แต่เป็นที่น่าเสียดายหลังจากนั้นหนึ่งปี พู่อิก็ด่วนจากไป ซึ่งตรงกับปีคริสต์ศักราชที่ 90²¹

[9] ในที่นี้คำว่า “อาณาจักรทางทิศตะวันตก” (西域 xī yù) ไม่ได้หมายถึง “ประเทศตะวันตก” อย่างที่เข้าใจในปัจจุบัน แต่หมายถึง ประเทศทางทิศตะวันตกของประเทศจีนโบราณ คำนี้เริ่มมีปรากฏใช้ในบ้านทีกฮั่นซู (漢書 จดหมายเหตุราชวงศ์ฮั่น) ซึ่งหากพิจารณาจากการอธิบายพื้นที่และภูมิประเทศแล้ว เข้าใจว่าหมายเอาเพียงขอบเขตในพื้นที่ของแอ่งตาริม (เตอร์กิสถานตะวันออก) มีคำเรียกโดยภาพรวมว่า “อาณาจักรทางทิศตะวันตก 36 เมือง” ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในเขตมณฑลซินเจียง แม้ในบ้านทีกฮั่นซูจะอธิบายการระบุขอบเขตพื้นที่เช่นนั้นก็ตาม แต่ก็ได้กล่าวรวมไปถึงประเทศต่าง ๆ ที่พ้นขอบเขตที่ระบุอาทิเตอร์กิสถานตะวันตก อินเดียโบราณ อัฟกานิสถาน อิหร่าน ด้วยเช่นกัน สำหรับประเด็นนี้

²¹ ถอดความและเรียบเรียงประวัติพู่อิใหม่จากเนื้อความต้นฉบับภาษาจีนเดิมดังนี้

字武仲，扶風茂陵人也。少傳學。永平中，於平陵習章句，因作《迪志詩》... 毅以顯宗求賢不篤，士多隱處，故作《七激》以爲諷。建初中，肅宗博召文學之士，以毅爲蘭臺令史，拜郎中，與班固、賈逵共典校書。毅追美李明皇帝功德最盛，而廟頌未立，乃依《清廟》作《顯宗頌》十篇奏之，由是文雅顯於朝廷。車騎將軍馬防，外戚尊重，請毅爲軍司馬，待以師友之禮。及馬氏敗，免官歸。永元元年，車騎將軍竇憲，復請毅爲主記室，崔駰爲主簿。及憲遷大將軍，復以毅爲司馬，班固爲中護軍。憲府文章之盛，冠於當世。毅早卒。“Hou HanShu/80 (後漢書卷80上),” zh.m.wikisource.org, Accessed June 5, 2022, <https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/後漢書/卷80上>.

นอกจากนั้น เรื่องของหม่าวี่เป็นส่วนที่ผู้เขียนเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อให้อ่านแล้วเข้าใจเนื้อหาช่วงดังกล่าวมากขึ้น เพราะในต้นฉบับประวัติของพู่อิไม่ได้กล่าวถึงสาเหตุใดเลย ดังนั้นเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพทราบเหตุการณ์ กับโชคชะตาชีวิตที่มีทั้งขึ้นและลงในแง่มุมการเมือง จึงเห็นประโยชน์แทรกเสริมเพิ่มเข้าไปเรียบเรียงใหม่ให้เป็นเนื้อเดียวกัน โดยอ้างอิงมาจาก ໄ໓ວັນສູ ຜູກທີ່ 24 “Hou HanShu/24 (後漢書卷24),” zh.m.wikisource.org, Accessed June 5, 2022, <https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/後漢書/卷24>.

อาจทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตได้ว่า มีการแบ่งความหมายของคำว่า “อาณาจักรทางทิศตะวันตก” ให้มีทั้งความหมายกว้างและความหมายแคบหรือไม่ หรืออาจคิดในแง่มุมมองพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ค่านิยมอาจไม่สัมพันธ์กับความจริงที่ปรากฏขึ้นในแต่ละยุคหรือไม่²²

[10] ไม่พบรายละเอียดประวัติของท่านชายอิน (蔡愔) นอกเหนือจากนี้

[11] คำว่า ปั่วซือตี่จื่อ (博士弟子) ประกอบขึ้นจากคำว่า ปั่วซือ และ ตี่จื่อ หากแปลตามรูปศัพท์จะได้ความว่า ศิษย์ของปั่วซือ ศิษย์ของราชบัณฑิต ตำแหน่ง ปั่วซือตี่จื่อนี้ หมายถึง นักศึกษาแห่งราชสำนัก หรือนักศึกษาหลวง นั่นเอง

ส่วนคำว่า ปั่วซือ (博士) เป็นตำแหน่งราชบัณฑิตในราชสำนักจีนที่มีความเชี่ยวชาญในห้าคัมภีร์แห่งสำนักหฺรู ได้แก่ ซื่อจิง ชูจิง หลี่ อี้จิง ชุนชิว²³ ตำแหน่งนี้สังกัดอยู่ภายใต้การดูแลของไท่ฉาง ซึ่งคาดว่าตำแหน่งปั่วซือมีมาตั้งแต่สมัยฉิน ในสมัยฮั่นยุคแรกผู้ดำรงตำแหน่งปั่วซือไม่เพียงรู้แต่คัมภีร์ของสำนักหฺรู แต่รู้กว้างคลุมไปหมดในแนวคิดปรัชญาของสำนักอื่นเป็นร้อยสำนักมิได้่า เป็นต้น เมื่อสำรวจบันทึกประวัติศาสตร์ สือจี้และฮั่นชู พบว่า จากระชสมัยของจักรพรรดิฮั่นเหวินจนถึงจักรพรรดิฮั่นจิ้ง มีปรากฏการระบุปั่วซือที่เชี่ยวชาญคัมภีร์เพียงสามคัมภีร์

เมื่อผ่านไปจนถึงสมัยของจักรพรรดิฮั่นอู่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เนื่องจากได้ฟังแนวคิดของต่งจ้งชู (董仲舒) ที่เสนอให้ยึดเพียงแนวคิดปรัชญาของสำนักหฺรูเท่านั้นในการสร้างชาติจัดระเบียบประเทศ ส่วนแนวคิดปรัชญาอื่น

²² อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Shirukurōdo kentei jikkō iinkai-hen (シルクロード検定実行委員会編), *Yomu jiten : shirukurōdo no sekai* 読む事典 : シルクロードの世界 (สารานุกรมนำอ่าน ตอน อาณาจักรบนเส้นทางสายไหม) (Tokyo : NHK Shuppan, 2019), 301.

²³ อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับ ซื่อจิง ชูจิง หลี่ อี้จิง ชุนชิว ได้ที่ เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรังกูร และพรพิมล ศรีหมอก, “ชีวประวัติพระคังเซ็งฮู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน แปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซ็งฮู่ในรัชสมัยพระเจ้าชุนกวนยุคสามก๊ก,” 104-138.

ที่เหลือไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญ โดยมีการสนทนาถามตอบระหว่างจักรพรรดิฮั่นฮู่และต่งจิ้งซูถึงสามครั้งสามคราต่อประเด็นนี้ โดยเหตุการณ์ดังกล่าว นักประวัติศาสตร์เรียกว่า “สามยุทธศาสตร์ชาติเชื่อมฟ้าและปวงประชา天人三策” ดังนั้นจักรพรรดิฮั่นฮู่ทรงตั้งตำแหน่ง “ปั่วซือห้าคัมภีร์” แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ารายชื่อปั่วซือห้าคัมภีร์กลับมีปรากฏในสมัยต่อมา กล่าวคือ ในรัชสมัยจักรพรรดิฮั่นเจามีปั่วซือทั้งหมดรวมทั้งหมด 9 ท่าน แบ่งเป็น ชื่อจิง 3 ท่าน ซูจิง 3 ท่าน ชุนชิว อี้จิงและหลืออย่างละ 1 ท่าน²⁴

[12] ท่านฉินจิง (秦景) มีชื่อปรากฏในบันทึกประวัติศาสตร์เล่มอื่น โดยมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับตัวท่านอยู่ 2 ประเด็น

ประเด็นแรก คือ เรื่องชื่อ มีปัญหาว่าหลายบันทึกเรียกชื่อไม่ตรงกัน เช่น ใช้ชื่อว่า จิงหลู่ (景廬) ฉินจิงเสี้ยน (秦景憲) จิงหลู่ (景慮) จิงหนี (景匿) ในประเด็นนี้นักวิชาการชาวฝรั่งเศส Chavannes เสนอว่า ชื่อที่ถูกต้องควรเป็น “จิงหลู่” ไม่ใช่ จิงหลู่ และเป็นคนละบุคคลกับฉินจิงที่อยู่ในสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิง แต่ Pelliot นักวิชาการชาติเดียวกันกลับเห็นแย้งว่า ชื่อ “ฉินจิง” เป็นต้นเค้าของชื่ออื่น ๆ แม้จะมีการเปลี่ยนไปแต่ยังคงเค้าชื่อเดิมไว้²⁵

ส่วนประเด็นที่สอง คือ ปัญหาเรื่องตำแหน่ง บางบันทึกระบุว่า เป็นปั่วซือตี้จื่อ (นักศึกษาหลวง) โดยเฉพาะกลุ่มที่บันทึกว่าอยู่ในสมัยจักรพรรดิฮั่นฮู่ แต่ก็มีการบันทึกอื่นโดยเฉพาะกลุ่มที่บันทึกว่าอยู่ในสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิงระบุว่า มีตำแหน่งยฺหวี่หลินจงกลางเจียง (羽林中郎將 ผู้บังคับบัญชากรมแม่ไม้เหินแห่งวังหลวง) หรือ ยฺหวี่หลินจงกลาง (羽林中郎) ไม่มีคำว่า “เจียง” บ้างก็ว่าอยู่ในตำแหน่งยฺหวี่หลินหลวง (羽林郎中)

²⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Shigemasa Fukui, “秦漢時代における博士制度の展開：五經博士の設置をめぐる疑義再論 (The Development of the Boshi System during the Qin-Han Periods),” *The Journal of Oriental researches*, Vol. 54, No. 1, (1995): 1-31.

²⁵ Akira Sadakata, “月氏の伊存について (ประเด็นปัญหาของคำว่า “อิซอน” แห่งเกกซึ),” *Journal of Indian and Buddhist Studies*, Vol. 61, (1982): 26.

สำหรับบันทึกที่ระบุเกี่ยวกับตำแหน่งที่มีคำว่า “ยฺหวี่หลิน 羽林” นำหน้า หมายถึง กรมแมกไม้เหิน เป็นหนึ่งในสองหน่วยราชวัลลภ มีหน้าที่คอยดูแลรักษา จักรพรรดิ สังกัดอยู่ในกวงลู่ซุน (光祿勳 หมายถึง กระทรวงสำนักพระราชวัง หรือ เรียกอีกชื่อว่า หลางจงลิ่ง 郎中令) ส่วนอีกหนึ่งหน่วยราชวัลลภคือ กรมพยัคฆ์โผน (虎賁) ซึ่งหากอ้างอิงตามประวัติศาสตร์ถือว่า ในบรรดา 5 กรม ภายใต้สังกัดของกวงลู่ซุนในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก ทั้งกรมพยัคฆ์โผนและแมกไม้เหินเป็นสองหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาใหม่ในราชวงศ์ฮั่นตะวันตก สมัยจักรพรรดิฮั่นอู่และยังคงหน่วยงานดังกล่าวสืบต่อมาในราชวงศ์ฮั่นตะวันออก

จากข้างต้นตำแหน่งที่มีคำว่า “ยฺหวี่หลิน 羽林” นำหน้าทั้งสามตำแหน่งมีความต่างกันในการเรียกชื่อตำแหน่ง ดังนี้ 1) ยฺหวี่หลินจงหลางเจียง 2) ยฺหวี่หลินจงหลาง 3) ยฺหวี่หลินหลางจง หากสำรวจตำแหน่งดังกล่าวทั้งหมดที่ปรากฏใน ยุคฮั่นตะวันออก พบว่ามีเพียงตำแหน่ง 1) ยฺหวี่หลิน-จงหลางเจียง ที่ปรากฏอยู่ ส่วนคำว่า “จงหลางเจียง” ที่ต่อท้ายนั้น คือ ตำแหน่งอยู่ในระดับชั้นผู้บังคับบัญชา ดังนั้นตำแหน่ง ยฺหวี่หลิน-จงหลางเจียง จึงหมายถึง ผู้บังคับบัญชากรมแมกไม้เหินแห่งวังหลวง สำหรับตำแหน่ง “จงหลางเจียง” มีระบุไว้ว่ามีอยู่ 5 ตำแหน่ง แต่ละ “จงหลางเจียง” ดูแลปกครองคนละกรม ซึ่งมีทั้งหมด 5 กรม เป็นระดับชั้นรองจากกวงลู่ซุน ส่วนตำแหน่งที่เหลือทั้ง 2) ยฺหวี่หลินจงหลาง และ 3) ยฺหวี่หลินหลางจง ปรากฏว่า ไม่มีตำแหน่งดังกล่าวสังกัดในกรมแมกไม้เหิน จะมีพบที่ใกล้เคียงกับ 3) ยฺหวี่หลินหลางจง คือ หน่วยงานที่ชื่อว่า “ยฺหวี่หลินหลาง 羽林郎” แต่ตกคำว่า “จง”

[13] ในขณะเดินทางที่ไปอัญเชิญพระพุทธศาสนา มีการบันทึกทั้งรายนามและตำแหน่งทางราชการไม่พ้องกันเสียทีเดียวกับบันทึกอื่น คัมภีร์เกาเซ็งจ้วนระบุว่า มีท่านช่ายอิน (蔡愔) แต่บันทึกอื่นมีระบุว่าเป็นจางเซียนหรือท่านฉินจิ่ง ส่วนท่านฉินจิ่ง (秦景) มีพบชื่อในบันทึกประวัติศาสตร์เล่มอื่น แต่ก็เกิดปัญหาว่ามีหลายบันทึกที่เรียกชื่อไม่ตรงกันรวมถึงการมีตำแหน่งไม่พ้องกัน โดยบันทึกบางกลุ่ม

ระบุว่า เป็นปั่วซื่อตี่จื่อ (นักศึกษาหลวง) แต่ก็มีบันทึกอื่นกลับระบุว่า มีตำแหน่ง
ยฺหวี่หลินจงกลางเจียง (羽林中郎將 ผู้บังคับบัญชากรมแม่ไม้เหินแห่งวังหลวง)
และในตำแหน่งปั่วซื่อตี่จื่อก็มีชื่อ หวางจุน (王遵) เพิ่มเข้ามา แต่คัมภีร์เกาเซิงจ้วน
ไม่ได้เอ่ยถึงเลยหรืออาจเป็นไปได้ว่า ละไว้ในฐานที่เข้าใจ เป็นต้น ส่วนในประเด็น
เรื่องจำนวนคนที่เดินทางไปอัญเชิญพระพุทธศาสนากลับมาประเทศจีน
บางบันทึกก็มีระบุจำนวนว่า มีทั้งสิ้นรวม 12 ท่าน แต่ก็มีบางบันทึกระบุไว้ว่า มี
ทั้งสิ้น 18 ท่าน และบางบันทึกก็ไม่ได้ระบุจำนวนคนไว้

อีกทั้งยังมีปัญหาในเรื่องสมัยของจักรพรรดิ เนื่องจากมีกลุ่มบันทึกที่ระบุว่า
มีการอัญเชิญพระพุทธศาสนาในสมัยจักรพรรดิฮั่นอาย ซึ่งนักวิชาการชาวญี่ปุ่น
ชื่อว่า Sadakata ได้รวบรวมไว้มีถึง 25 ฉบับด้วยกัน อาทิ อรรถาธิบายจดหมายเหตุ
สามก๊ก โดย เผย์ ซงจื่อ (裴松之) ที่อ้างบันทึกของวุยก๊กฉบับย่อตอนซีหรง (魏略·
西戎) ประพันธ์โดยนักประวัติศาสตร์วุยก๊กสมัยเฉาเว่ยนามว่า ยฺหวี่ฮ้วน (魚豢)
ระบุเกี่ยวกับข้อมูลพระพุทธศาสนาในสมัยจักรพรรดิฮั่นอายสรุปได้ว่า ท่านจึงหลู
ได้รับการถ่ายทอดคัมภีร์ของ “พุทธะ” ด้วยปากเปล่าจากทูตของเมืองต้าเยว่จื่อ
(ไม่ใช่อินเดีย) ในต้นรัชศกเยหวิยนโซ่ว (元寿) หากคำนวณนับปีจะตรงกับ
ก่อนคริสต์ศักราช 2 ปี ซึ่งจะแย้งกับข้อมูลในบันทึกที่ระบุว่า เป็นจักรพรรดิฮั่นหมิง
ที่ส่งคณะทูตอัญเชิญพระพุทธศาสนาเข้ามาในจีน นอกจากนั้นช่วงปีรัชสมัย
จักรพรรดิฮั่นอายก็เป็นยุคก่อนสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิงอีกด้วย และหากนำบันทึกที่
ระบุถึงจางเซียนมาพิจารณาก็จะเกิดปัญหาทับซ้อนเข้าไปอีก เนื่องจากจางเซียน
เป็นขุนนางที่อยู่ในรัชสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ ซึ่งเป็นจักรพรรดิก่อนหน้าทั้งจักรพรรดิ
ฮั่นอายและฮั่นหมิงเสียอีก นับเป็นเรื่องที่น่าปวดเศียรเวียนเกล้าให้นักวิชาการด้าน
ประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะผ่านมาก็รุ่นก็ตามมักเฝ้าตามหาความกระจ่างอยู่เสมอ²⁶

²⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Akira Sadakata, “月氏の伊存について (ประเด็นปัญหา
ของคำว่า “อิซอน” แห่งเกกซึ), 29-30.

ในประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง “พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่แผ่นดินจีนเมื่อไร” เป็นประเด็น
ใหญ่ในเชิงวิชาการ ซึ่งเมื่อไรก็ตามที่มีการพุ่งเป้าสาวไปถึงต้นกำเนิด ก็จะมีการถกเถียง

ในที่นี้ เพื่อให้เข้าใจรายละเอียดได้ง่ายขึ้นจะเรียบเรียงเป็นตารางแยก
ระหว่างเอกสารที่บันทึกข้อมูลการอัญเชิญพระพุทธรูปศาสนาในสมัยจักรพรรดิ
ฮั่นฮายและฮั่นหมิงไว้พอสังเขปในตาราง ดังนี้

กันมากทั้งความเห็นหลากหลายตามแต่ทัศนะของนักวิชาการสมัยปัจจุบันท่านนั้น ๆ ว่า
จะเสนอเหตุผลและหลักฐานอย่างไร ส่วนแนวโน้มของวงวิชาการในแต่ละประเทศจะให้น้ำหนักกับทฤษฎีใดก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ในยุคปัจจุบันการสืบหาข้อมูลเป็นเรื่องที่ไม่ยาก
เหมือนก่อน จึงมีการนำเสนอข้อมูลบทความต่าง ๆ มากมาย ผู้เขียนเห็นว่า ในการถกเถียง
หัวข้อดังกล่าวไม่ว่าจะยุคจักรพรรดิฮั่นหมิงหรือจักรพรรดิฮั่นฮาย ปัจจุบันนี้ข้อมูลต่าง ๆ
น่าจะเพียงพอในระดับหนึ่งต่อการวิเคราะห์ แต่สิ่งสำคัญน่าจะเป็นวิธีการตั้งคำถามอย่างไร
มากกว่าต่อชุดข้อมูลเหล่านี้ ผู้เขียนเห็นว่ามี 2 ประเด็น ที่ยังไม่ค่อยเห็นถกกันอย่างเป็นเรื่อง
เป็นราว ได้แก่

1. การนิยาม “การเข้ามาของพุทธศาสนาในจีน” ว่าหมายความว่าอย่างไร เช่น
ความเห็นนักวิชาการบางท่านอาจสรุปได้ว่า *มีใครก็ได้สักคนนำพระสูตรมาให้ขุนนางจีน*
ถือเป็นนิยาม “การเข้ามาของพุทธศาสนาในจีน” แล้วกรณีของใครสักคนได้ฟังว่ามี
“พระพุทธเจ้า” แล้วบอกต่อกันมา ถือว่าเป็นการเข้ามาของพุทธศาสนาได้หรือไม่

2. การรับรู้เกี่ยวกับการนิยามดังกล่าวของวงการสงฆ์จีนสมัยโบราณ เช่น ฮุยเจี้ยว
ผู้ประพันธ์*เกาเซ็งจ้วน* ท่านมีความเห็นเช่นไร ในกรณีนี้หากพิจารณาจาก*เกาเซ็งจ้วน* ที่ท่าน
รจนา มีแนวโน้มว่ามีปัจจัย 3 อย่างเข้ามาเกี่ยวข้องได้แก่ 1) พระสงฆ์ 2) พระสูตร (อาจจะ
มองเป็นพระธรรม) 3) พระราชา หรือไม่

แต่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนมุ่งเน้นตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหาในต้นฉบับ
ส่วนที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อนี้ คือ เรื่องคณะทูตโดยเฉพาะตัวตนของฉินจิ้งที่ปรากฏในบันทึก
แต่ละแห่ง ส่วนประเด็น “พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่แผ่นดินจีนในหลักฐานต่าง ๆ” เป็น
หัวข้อใหญ่กว่าที่จะเขียนได้หมดในบทความนี้ ด้วยข้อจำกัดไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา จำนวน
หน้าของบทความ ดังนั้นขอยกยอไปในบทความใหม่ที่จะได้ทำการค้นคว้าในโอกาสต่อไป

ตารางที่ 1 บันทึกที่ระบุว่าเป็นสมัยจักรพรรดิฮั่นฮาย

เอกสาร	เนื้อความ
三国	昔漢哀帝元壽元年，博士弟子 <u>景盧</u> 受大月氏王使 <u>伊存</u> 口受《浮屠經》 ในกาลก่อน รัชศกเยหวิยนโซ่วสมัยจักรพรรดิฮั่นฮาย จึงหลูซึ่งเป็นป้าชื่อตี้จื่อ (นักศึกษาลวง) ได้รับมอบพระสูตรของพุทธศาสนาจากการท่อง[ถวายพระ สูตรด้วย]ปากเปล่าโดยราชกุมาร (伊存) ซึ่งเป็นราชทูตแห่งแคว้นต้าเยว่จื่อ (อ่านประเด็นปัญหาคำแปลด้านล่างประกอบ)
世說新語	昔漢哀帝元壽元年，博士弟子 <u>景盧</u> 受大月氏王使 <u>伊存</u> 口傳《浮屠經》
魏書紀志	哀帝元壽元年，博士弟子 <u>秦景盧</u> 受大月氏王使 <u>伊存</u> 口授《浮屠經》
隋書	哀帝時，博士弟子 <u>秦景</u> 使 <u>伊存</u> 口授《浮屠經》
通典	昔漢哀帝元壽元年，博士弟子 <u>景匿</u> 受大月氏使王使 <u>伊存</u> 口授《浮屠經》
弁証論	前哀帝時， <u>秦景</u> 至月氏國其王令 <u>太子</u> 口授《浮屠經》

ตารางที่ 2 บันทึกที่ระบุว่าเป็นสมัยจักรพรรดิฮั่นหมิง

เอกสาร	เนื้อความ
牟子理惑論	遣 <u>中郎蔡愔</u> ，羽林 <u>郎中秦景</u> ，博士弟子 <u>王遵</u> 等 <u>十八人</u> 。於大月支。 寫佛經四十二章。 ส่งขุนนางระดับจงหลางนามว่าช่ายอิน ขุนนางระดับหลางจงกรมแมกไม้ แห่งวังหลวงนามฉินจิง นักศึกษาลวงหวางจุน รวม 18 ท่าน ไปถึงแคว้น ต้าเยว่จื่อเพื่อรับเอาคัมภีร์ 42 บท ซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธ
出三藏記集	即遣使者 <u>張騫</u> ，羽林 <u>中郎將秦景</u> ，博士弟子 <u>王遵</u> 等 <u>十二人</u> 。 至大月支國寫取佛經四十二章。 ส่งทูตจากเซียน ผู้บังคับบัญชากรมแมกไม้แห่งวังหลวงฉินจิง นักศึกษา หลางหวางจุน รวม 12 ท่าน ไปถึงแคว้นต้าเยว่จื่อเพื่อรับเอาคัมภีร์ 42 บท ซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธ
四十二章經	即遣使者 <u>張騫</u> ，羽林 <u>中郎將秦景</u> ，博士弟子 <u>王遵</u> 等 <u>十二人</u> 。至大月支國。 寫取佛經四十二章。 การถอดความเหมือนเอกสารข้างต้น (出三藏記集)

สำหรับกรณีคำแปลของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจักรพรรดิฮั่นฮายและการ
อัญเชิญคัมภีร์ของพุทธศาสนา ในประโยคที่ว่า 昔漢哀帝元壽元年，博士弟子
景盧受大月氏王使伊存口受《浮屠經》 มีการถกเถียงกันอย่างมากในเรื่องความ
ถูกต้องของคำแปลจากนักวิชาการทางยุโรปซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาจีน-
ประวัติศาสตร์-พุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็น Rémusat, Pauthier, Cunningham,
Specht, Lévi, Chavannes, Pelliot, Franke, Ware²⁷

เริ่มต้นจากกลุ่ม Pauthier, Cunningham ที่มีความเห็นไปในทางเดียวกัน
โดย Pauthier เห็นว่า จิงหลู (景盧) เดินทางไปรับ 伊存口 (อิฉุนโข่ว) ซึ่งเป็นทูตแห่ง
ราชาแคว้นต้าเยว่จื่อและคัมภีร์พุทธศาสนา Cunningham รับเอาคำแปลดังกล่าว
ของ Pauthier และให้ความเห็นในแง่ประวัติศาสตร์ว่า หากแคว้นต้าเยว่จื่อได้ส่ง
ทูตและคัมภีร์พุทธไปยังประเทศจีนก่อนคริสต์ศักราชสองปี ดังนั้นในปีดังกล่าว
แคว้นต้าเยว่จื่อต้องยึดอินเดียเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ต่อมา การค้นคว้ามีความก้าวหน้าขึ้น Specht ได้นำหลักฐานอื่นมา
ประกอบการพิจารณาในท่อนเดียวกันและชำระใหม่ได้แก่ แก้วอักษร 受 ที่ขีด
เส้นใต้ไว้เป็น 授 สิ่งที่น่าสนใจในการตีความของ Specht คือการใช้หลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์ชี้แจงในการตีความดังกล่าว สรุปได้ว่า

²⁷ การถกเถียงในประเด็นนี้ได้ค้นคว้าจากเอกสารหลักได้แก่ Akira Sadakata, “月氏の伊存について (ประเด็นปัญหาของคำว่า “อิซอน” แห่งเกกซึ),” 25-30.; Sylvain Lévi, “Notes sur les Indo-Scythes,” *Journal Asiatique*, (1897): 14-20.; Sylvain Lévi, “Missions de Wang Hiuen-Ts’e dans l’Inde,” *Journal Asiatique*, (1900): 450-468. ส่วนประเด็นเกี่ยวเนื่องอ่านได้จาก Ji Xianlin, “「浮屠」と「仏」再論 (Futo 浮屠 and Fo 仏 revisited),” trans. Seishi Karashima and Yunqing Qiu, *Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University*, Vol. 10, (2007): 461-470(L).

“อินเดียในขณะนั้นเป็นช่วงก่อนที่แคว้นต้าเยว่จื่อจะรุกรานเข้าไป จึงหลูซึ่งเป็นชาวอินเดีย ได้ให้การต้อนรับทูตจากแคว้นต้าเยว่จื่อนามว่า Ouchka ซึ่งเดินทางไปยังอินเดียเพื่ออัญเชิญคัมภีร์พุทธศาสนากลับมายังแคว้นตนเอง

จากสารข่างตันตีความได้ว่าอย่างไร ตอบว่า หากพิจารณาในแง่ตัวตนทางประวัติศาสตร์ จะอธิบายได้ว่า ทูตแห่งแคว้นต้าเยว่จื่อนามว่า Ouchka เป็นชื่อที่ถอดเสียงมาจากอักษรจีนสามตัว คือ 伊存口 ทูตท่านนี้ไม่ใช่ใครที่ไหน ท่านก็คือปฐมราชานามว่า Huška แห่ง Tourouchka (Turuska) ในคริสต์ศตวรรษที่ 1 มีปรากฏอยู่ในตำนานทางประวัติศาสตร์ที่ชื่อว่า *Rājataranṅgī* โดยมีราชาอีกสองพระองค์ได้แก่ Juška และ Kaniska (กนิษกะ) ซึ่งองค์สุดท้ายนั้นคาดว่าเป็นพระเจ้ากนิษกะแห่งอาณาจักรกุษาณผู้ยิ่งใหญ่”

Lévi ได้วิจารณ์การตีความดังกล่าวของ Specht อย่างมาก โดยไม่เห็นด้วยหลายประเด็น ประการแรก จึงหลูไม่ใช่ชาวอินเดีย เนื่องจากตำแหน่งนักศึกษาหลวง 博士弟子 เป็นตำแหน่งที่ตั้งโดยจักรพรรดิอันอยู่แห่งราชวงศ์ฮั่น²⁸ ดังนั้นจึงหลูต้องเป็นคนจีนไม่ใช่ชาวอินเดียอย่างที่ Specht เข้าใจผิด ประการต่อมา แคว้นต้าเยว่จื่อ ไม่ได้ไปรับเอาคัมภีร์พุทธศาสนา แต่กลับนำไปถ่ายทอดต่างหากทั้งหมดทั้งหมดในการวิจารณ์ของ Lévi เกิดจากการตีความต้นฉบับไม่เหมือนกัน จึงแปลออกมาต่างกันราวหน้ามือกับหลังมือ ยกตัวอย่างเช่น คำที่ขีดเส้นใต้ คือ 伊存口 Lévi เห็นว่าไม่ได้หมายถึงชื่อคน แต่แยกศัพท์ได้ว่า 伊 เป็นคำสรรพนาม 存 หมายถึง รักษา ทรงจำ จึงแปลว่า “เขาทรงจำไว้” ซึ่งต่างกับการตีความ Specht โดย Specht เห็นว่าเป็นการถอดเสียงของคำว่า “Ouchka” ซึ่งเป็นชื่อทูต

²⁸ Lévi ได้วิจารณ์ไว้ดังนี้ “Les pouo-chen ti-tzen sont les eleves titulaires du college imperial fonde sous Ou-ti des premiers Han.” ดูรายละเอียดที่ Sylvain Lévi, “Notes sur les Indo-Scythes,” *Journal Asiatique*, (1897): 18.

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเด็นดังกล่าวยังไม่นิ่ง แม้ตัว Lévi เองก็มีการเปลี่ยนคำแปลของเก่าด้วยเช่นกัน เช่น “จิงหลูไปรับทูต” เป็น “ใช้ให้จิงหลูไปเป็นทูต”

Chavannes ได้เสนอคำแปลใหม่ที่น่าสนใจแม้กระทั่ง Pelliot นักวิชาการชาติเดียวกันก็ยอมรับ โดยใช้บันทึกฉบับอื่นเทียบเคียงแปลได้ความว่า “ในกาลก่อน รัชศกเยหวิยนโซ่วสมัยจักรพรรดิฮั่นอายุ ได้มีบัญชาให้จิงหลูซึ่งเป็นปัวชื่อตี่จื่อ (นักศึกษาหลวง) ทำหน้าที่เป็นทูตไปยังแคว้นต้าเยว่จื่อ ราชานแห่งแคว้นต้าเยว่จื่อรับสั่งให้ราชกุมารไปสอนให้จิงหลูท่องจำคัมภีร์พระพุทศศาสนา”

คำแปลของ Chavannes ได้กลายเป็นแบบแผนที่ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอด จนกระทั่งในที่สุดคำแปลที่ได้การยอมรับกันอย่างกว้างขวางในวงวิชาการมีการแปล ดังนี้

“ในกาลก่อน รัชศกเยหวิยนโซ่วสมัยจักรพรรดิฮั่นอายุ จิงหลูซึ่งเป็นปัวชื่อตี่จื่อ (นักศึกษาหลวง) ได้ไปรับการสอนจากอีฉุน (伊存) ทูตแห่งราชานต้าเยว่จื่อ โดยอีฉุนท่องพระสูตรของพุทศศาสนาถวายแต่จิงหลู”

แต่คำแปลข้างต้นก็ยังมีประเด็นปัญหาที่ไม่สามารถคลายความสงสัยได้ กล่าวคือ ประเด็นเกี่ยวกับคำว่า “อีฉุน 伊存” เนื่องจากในบันทึกอื่นใช้คำว่า “ราชกุมาร 太子” แทนที่ แม้ว่า Chavannes จะเสนอว่า เกิดจากความผิดพลาดของการบันทึก เพราะมีความใกล้เคียงกันระหว่างอักษร 存 และ 子 ในคำว่า “อีฉุน 伊存” และ “ราชกุมาร 太子” จึงเกิดความสับสนได้ง่ายก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อกังขาอยู่

ในประเด็นดังกล่าว นักวิชาการชาวญี่ปุ่นชื่อว่า Sadakata ได้นำเสนอมุมมองใหม่ในการตีความหลักฐานโดยสรุปว่า ทั้งคำว่า “อีฉุน 伊存” และ “ราชกุมาร 太子” เป็นคำที่ถูกต้องทั้งคู่ กล่าวคือ คำแรก “อีฉุน 伊存” เป็นคำถอดเสียง ส่วนคำที่สอง “ราชกุมาร 太子” เป็นคำแปลเอาความหมาย

การถอดรหัสคำปริศนาของ Sadakata ดูน่าพิศวงและคิดออกจากกรอบเก่าที่วนเวียนซ้ำเดิม เขาหาวิธีการใหม่โดยอาศัยคำว่า “ราชกุมาร” เป็นกุญแจดอกสำคัญสืบค้นว่าตรงกับคำศัพท์ใดที่แคว้นต้าเยว่จื่อใช้และนำไปเทียบกับเสียงอ่านจีนสมัยโบราณของคำว่า “伊存” ว่าตรงกันหรือไม่

กล่าวคือ เมื่อค้นคำศัพท์ที่มีความหมายว่า “ราชกุมาร” ในศิลาจารึกทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียจากงานของ Sten Konow ในหมวดศิลาจารึกในยุคเก่าของศกะพบคำว่า “erjhuna” ซึ่งก็มีรูปศัพท์อื่น ๆ ของคำท้องถิ่นที่ใกล้เคียงอยู่มาก ได้แก่ คำว่า “alysānai (alzānai)” และ “eysānai (ezānai)” ตรงกับศัพท์สันสกฤตคำว่า “กุมาร” ที่หมายถึง เด็กชาย ลูกชาย ราชกุมาร ในที่นี้หมายถึง ราชกุมาร อีกทั้งเมื่อสำรวจพจนานุกรมภาษา Khotan-Saka ของ H.W. Bailey ในคำศัพท์ว่า alysānaa- ที่หมายถึง บุตรชาย ราชกุมาร มีรูปคำต่างที่น่าสนใจคือ คำว่า “eysaunai”, “iysānai” และเมื่อ Sadakata สำรวจคำอ่านจีนย้อนไปยังยุคโบราณ (archaic) และยุคเก่า (ancient) ของคำว่า “伊存” ก็พบว่ามีเสียงอ่านใกล้เคียงกับคำว่า “eysaunai” หรือ “iysānai” อย่างมาก ดังนั้นจึงคาดว่า “伊存” เป็นคำแปลแบบถอดเสียงไม่ใช่แปลเอาความหมายจากข้อสรุปของ Sadakata ผู้เขียนเห็นว่า มีความเป็นไปได้อย่างมาก และหากนำประโยคที่เป็นปัญหาแปลอีกครั้งจะถอดความได้ว่า

“ในกาลก่อน รัชศกเยหวิยนโซ่วสมัยจักรพรรดิฮั่นอายุ
จิงหลูซึ่งเป็นปู้ชื่อตี้จื่อ (นักศึกษาลวง) ได้รับมอบพระสูตรของ
พุทธศาสนาจากการท่อง [ถวายพระสูตรด้วย] ปากเปล่าโดยราชกุมาร
(伊存) ซึ่งเป็นราชทูตแห่งแคว้นต้าเยว่จื่อ”

หรืออาจถอดความได้อีกแบบว่า

“ในกาลก่อน รัชศกเยหวิียนโซ่วสมัยจักรพรรดิฮั่นอาย
จิงหลูซึ่งเป็นปั่วชื่อตี้จื่อ (นักศึกษาหลวง) ได้รับมอบพระสูตรของ
พุทธศาสนา โดยพระราชกษัตริย์แห่งแคว้นต้าเยว่จื่อทรงให้ราชกุมาร
(伊存) ท่อง [ถวายเป็นพระสูตรด้วย] ปากเปล่า”

昔漢哀帝元壽元年，博士弟子景盧受大月氏王使伊存口受《浮屠經》

จากการถอดความข้างต้น ก็ยังหลงเหลือประเด็นให้ขบคิดอีกนิดที่ว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ประเทศใด จีนหรือแคว้นต้าเยว่จื่อ แต่อย่างไรก็ตาม นี่เป็น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ “การเริ่มเข้ามาของพุทธศาสนาในจีนในหลักฐาน ต่าง ๆ” ซึ่งเป็นประเด็นใหญ่เรื่องหนึ่งที่ว่าหากมีโอกาสจะได้ทำการสำรวจค้นคว้าต่อไป

[14] คำว่า “ที่นี่” ไม่ได้ระบุชัดว่าเป็นที่ใด ซึ่งหากพิจารณาตามเนื้อความ ก็น่าจะหมายถึงอินเดียโบราณ แต่ในบันทึกอื่นกลับระบุว่า “ต้าเยว่จื่อ” 大月氏 ซึ่งไม่ได้หมายถึงอินเดีย²⁹

[15] ในที่นี้ต้นฉบับภาษาจีนใช้คำว่า “ลั่วอี 維也” ซึ่งเป็นชื่อเดิมของลั่วหยาง หากมองย้อนกลับไปสมัยราชวงศ์โจว ในรัชสมัยกษัตริย์โจวเฉิง ได้สร้างลั่วอี ในฐานะเป็นเมืองหลวงแห่งที่ 2 เพื่อให้ชาวซางที่ถูกปราบปรามไปแล้วไม่ให้คิด ก่อการกบฏ โดยมีขุนนางผู้ใหญ่คือ เจ้ากงและโจวกงคอยช่วยเหลือ หลังจากนั้น ในรัชสมัยกษัตริย์โจวผิง ลั่วอีได้กลายเป็นราชธานี โดยย้ายจากเฮ่าจิงซึ่งเป็นเมือง หลวงเก่า นอกจากชื่อดังกล่าวแล้วยังมีชื่อเรียกอื่นอีกเช่น เฉิงโจว ตงตู หวังเฉิง และเมื่อเทียบกับลั่วหยางในปัจจุบัน ตำแหน่งของที่ตั้งระหว่างลั่วหยางในยุคฮั่น ตะวันออกและลั่วอีในยุครัชสมัยกษัตริย์โจวเฉิงจะแตกต่างกันเล็กน้อย³⁰

²⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Tadao Yoshikawa and Toru Funayama, 高僧伝 I (คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน 1), 4.; Akira Sadakata, “月氏の伊存について (ประเด็นปัญหาของ คำว่า “อิซอน” แห่งเกกซิง),”: 25-30.; Ji Xianlin, “「浮屠」と「仏」再論 (Futo浮屠 and Fo仏 revisited),”: 465-468.

³⁰ ดูรายละเอียดที่ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและ อรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน),”, 171.

[16] คำว่า “วิหาร” แผลมาจากคำว่า 精舍 ซึ่ง Miyagawa ได้สำรวจ คำดังกล่าวใน *โฮวฮันชู* จึงสันนิษฐานว่า ดั้งเดิมเป็นสถานที่เพื่อใช้ในการศึกษา ของสำนักหฺรู (สำนักศึกษาสายขงจื้อ)³¹

[17] คำว่า 沙門 มาจากการแปลถอดเสียงศัพท์ของคำว่า “สมณะ” ซึ่งเป็นอีกคำเรียกหนึ่งของพระภิกษุในพุทธศาสนา ภาษาสันสกฤตจะเขียนว่า “ศรมณะ” ทางบาลีจะเขียนว่า “สมณะ” หากพิจารณาคำแปลถอดเสียงศัพท์ จีนจะพบว่า ไม่ใช่ถอดเสียงมาจากภาษาสันสกฤต แต่คล้ายจะถอดเสียงมาจาก ภาษาปรากฤตมากกว่า นักภาษาศาสตร์สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นต้นเค้าของ คำว่า Shaman ซึ่งหมายถึง คนทรงเจ้าเข้าผี

เมื่อพิจารณาในแง่ความหมายของศัพท์มีการตีความที่แตกต่างกัน ซึ่งหากพิจารณาด้านนิรุกติศาสตร์และเทียบศัพท์สันสกฤต สันนิษฐานว่า ศรมณะ, สมณะ มาจากกริยาธาตุ *ศรม* บาลีจะเป็น *สม* หมายถึง ลำบากตรากตรำ เหน็ดเหนื่อยพยายาม การใช้แรง ซึ่งในเชิงลัทธิศาสนาก็ควรจะหมายถึง นักบวช ที่พยายามตรากตรำบำเพ็ญเพียรพรตด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ ทรมานร่างกาย จรจาริกเที่ยวขอภิกษาหาร เพื่อให้หลุดพ้นตามวิถีของสำนักนั้น ๆ นี่เป็นความหมายที่นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ไว้เป็นความหมายแรก

ความหมายที่สอง เป็นความหมายที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความหมายคำว่า “สมณะ” แปลว่า “ผู้สงบระงับ” มาจากกริยาธาตุ *สม* บาลีจะเป็น *สม* แปลว่า สงบ ระงับ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระสูตร อาทิ *คัมภีร์ธรรมบท* คาถาที่ 265 ดังนี้

Yo ca sameti pāpāni, aṇumthūlāni sabbaso; Sami-
tattā hi pāpānaṃ “samaṇo” ti pavuccati.

แปลว่า ทว่าผู้ใดระงับบาปน้อยใหญ่ลงได้อย่างสิ้นเชิง เพราะการ
ที่ระงับบาปทั้งปวงได้ [ของผู้นั้น] จึงเรียกเขาว่า “สมณะ (ผู้สงบระงับ)”

³¹ Hisayoshi Miyagawa, *Rikuchō shi kenkyū* 六朝史研究 (งานวิจัย ประวัติศาสตร์ยุคทวารวดี) (Kyoto: Heirakuji shoten, 1964), 81.

ในความหมายที่สองนี้พบว่า มีการแปลตามแนวทางดังกล่าวปรากฏเป็นหลักฐานในคัมภีร์ที่แปลไปจีนโดยแปลว่า 息心 หมายถึง “ผู้มีใจสงบระงับ” ซึ่งมีความแตกต่างจากเดิมคือเพิ่มคำว่า “ใจ” เข้ามา เมื่อพิจารณาว่าสาเหตุมาจากสิ่งใด สันนิษฐานว่า ผู้แปลน่าจะมองเห็นคำว่า สมณะ ได้หลายรูป ได้แก่ สมณะ สมณะ สมณะ และสมณะ แล้วตีความโดยแยกคำศัพท์ได้สองรูปแบบ ได้แก่ 1) กริยาธาตุ 息 息 (สงบ, ระงับ) และคำว่า มนะ (ใจ) 2) คำว่า 息 息 และ คำว่า มนะ ดังนั้นจึงแปลว่า 息 (สงบระงับ) 心 (ใจ)

คำแปลโดยอรรถดังกล่าวมีปรากฏในคัมภีร์ อาทิ

- 1) ฝ่าจิ้ง (法鏡經 อุครปริปถจฉา*³²) แปลโดยพระอ้นเสวียนและหยานผู้เดียว (T12.17b28)
- 2) ลิวตู่จี (六度集經) แปลโดยพระคังเซ็งฮู่ย (T3.49a8)
- 3) จงเป็นฉี (中本起經) แปลโดย พระสมณะถานกั้ว คังเม็งเสียง จูต้าลี่ ซึ่งแปลในปริชศกเจี้ยนอันที่ 12 (ค.ศ. 207) สมัยจักรพรรดิฮั่นเซี่ยน (พระเจ้าเหี้ยนเต้)

นอกจากนั้นยังพบอีกคำแปลจีนที่ต่างอักษรแต่พ้องความหมายคือคำว่า 寂志 หมายถึง ผู้มีใจสงบระงับ แปลโดยท่านธรรมรักษ์

อนึ่ง การแปลโดยอรรถดังกล่าว ไม่สามารถใช้การวิเคราะห์แบบนี้ได้ในภาษาสันสกฤตแบบแผน เพราะคำว่า “ศรมณะ” ในภาษาสันสกฤต ไม่สามารถตีความแบบนี้ได้ในเชิงนิรุกติศาสตร์³³

³² ในคำว่า อุครปริปถจฉา* มีเครื่องหมาย * กำกับไว้ เครื่องหมายนี้ทางนักวิชาการด้านพุทธศาสนศึกษาต่างประเทศจะใช้ในความหมายว่าเป็นคำศัพท์ที่คาดการณ์ขึ้นมา โดยปริวรรตกลับไปเป็นภาษาสันสกฤต เช่นในกรณีนี้ได้คาดว่าเป็นชื่อสันสกฤตเดิมของพระสูตรฝ่าจิ้ง 法鏡經 ซึ่งในภาษาจีนแปลว่า พระสูตรแว่นธรรม

³³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ Seishi Karashima, “Indian Folk Etymologies and their Reflections in Chinese Translations: brāhmaṇa, śramaṇa and Vaiśramaṇa,” *Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University*, Vol.19, (2016): 101-123.; Tadao Yoshikawa and Toru Funayama, *Kōsō den 1 高僧伝 I (คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน 1)*, 29.

[18] คำแปลว่า พระกาศยปะ-มาตังคะได้แต่เก็บงำความเข้าใจที่ลึกซึ้ง [ต่อพระธรรมคำสอน] นั้นไว้ [เอง] แปลมาจากประโยคภาษาจีนที่ว่า 故蘊其深解 ส่วนในคำแปลภาษาต่าง ๆ มีดังนี้

- ภาษาอังกฤษแปลว่า “For this reason (Mataṅga) concealed his deep understanding...”³⁴
- ภาษาฝรั่งเศสก็แปลไปในทิศทางเดียวกัน สรุปได้ว่า “ด้วยเหตุนี้ กาศยปะ-มาตังคะได้แต่เก็บรักษาคำสอนที่ลึกซึ้งนั้นไว้เอง (c’est pourquoi Kāśyapa Mātāṅga conserva pour lui-même sa profonde doctrine...)”³⁵
- ภาษาญี่ปุ่นแปลว่า “ดังนั้น จึงเก็บซ่อนความเข้าใจที่ลึกซึ้งไว้ (それで深い理解をつつみ隠して)”³⁶

[19] คำว่า “ลั่วหยาง” ในที่นี้ อักขรเขียนว่า 雒陽 แต่ในปัจจุบันจะเห็นว่าเขียนอีกแบบคือ 洛陽 เมื่อเทียบเคียงแล้วจะเห็นว่า มีการปรับเปลี่ยนเฉพาะอักขรตัวแรกเท่านั้น จาก 雒 → 洛 แต่ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมายาวนาน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ระบุให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง “อักขร” หลายครั้งหลายครา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อในแนวคิด อู่สิง หรือที่เรียกว่า การหมุนเวียนของธาตุทั้ง 5 สรุปในเบื้องต้นได้ ดังนี้

- ในยุคอันตะวันออกใช้ 雒 เนื่องจากเห็นว่าราชวงศ์อันมีธาตุไฟเป็นคุณ อักขรเก่าที่ใช้คือ 洛 มีอักขรน้ำอยู่ด้านหน้า igit ตามแนวคิดดังกล่าว หมายถึง น้ำข่มไฟ ถือว่าไม่เป็นคุณ หรืออาจเรียกได้ว่า ไม่เป็นมงคลกับธาตุประจำแห่งราชวงศ์ จึงปรับเปลี่ยนเป็น 雒陽

³⁴ เป็นคำแปลของ Arthur Link อ้างอิงจาก Shun’ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน)”, 175.

³⁵ Robert Shih, *Biographies des Moines Éminents (Kao Seng Tchouan) de Houei-Kiao: Traduites et Annotées*, 2.

³⁶ Tadao Yoshikawa and Toru Funayama, *Kōsō den 1 高僧伝 I (คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน 1)*, 27.

- ในยุคเฉาเว่ย (วุยก๊ก) กลับมาใช้ 洛 เช่นเดิม เนื่องจากโจผีเห็นว่าราชวงศ์เฉาเว่ยมีธาตุดินเป็นคุณจึงเปลี่ยนจาก 雒陽 กลับมาใช้ชื่อชัชรเดิมคือ 洛陽³⁷

[20] หลักฐานข้อมูลจากบันทึกอื่นที่ว่านี้ สันนิษฐานว่าเป็นบันทึกที่เรียกว่า *ซูชานจ้วงจี้* ประพันธ์โดยท่านเซ็งโย่ว (僧祐) มีข้อความที่เทียบเคียงได้ดังนี้

“สี่สิบสองบทสูตรหนึ่งผูก ในบันทึกเก่าเรียกว่า สี่สิบสองบทในรัชสมัยจักรพรรดิ [ฮั่น] เซี่ยวหมิง (จักรพรรดิฮั่นหมิง) ...พบสมณะกาศยปะ-มาตังคะ [ท่าน] ได้ทำการแปลและคัดลอกคัมภีร์ดังกล่าวไว้แล้วนำกลับมาที่ลั่วหยาง เก็บไว้ในหอหลวงห้องที่สี่สิบ”

《四十二章經》一卷：“舊錄云：《孝明皇帝四十二章》...遇沙門竺摩騰，譯寫此經還洛陽，藏在蘭臺石室第十四間中”³⁸

ในข้อความฉบับเต็มมีรายละเอียดดังนี้ (ส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งกล่าวไปแล้วข้างต้นจะขีดเส้นใต้กำกับไว้)

《四十二章經》一卷。舊錄云《孝明皇帝四十二章》。安法師所撰錄闕此經，右一部凡一卷。漢孝明帝夢見金人，詔遣使者張騫，羽林中郎將秦景到西域。始於月支國，遇沙門竺摩騰，譯寫此經還洛陽，藏在蘭臺石室第十四間中。其經今傳於世。³⁹

³⁷ ดูรายละเอียดที่ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน)”, 171.; หลี่ฉวนจวิน และคณะ, 101 คำถามสามก๊ก, แปลโดย ถาวร ลีโกศล (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2556), 256-260.

³⁸ T55.5c17-22

³⁹ T55.5c17-22

[21] คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經) เราอาจจะได้ยินชื่อว่า คัมภีร์สี่สิบสองบท บ้าง พระสูตรสี่สิบสองบท บ้าง แต่ในที่นี้ขอเรียกว่า คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร โดยใช้คำว่า “สูตร” อยู่ต่อท้ายเพื่อให้เป็นเอกภาพสอดคล้องกับเวลาเรียกชื่อพระสูตรอื่นเช่น *ปรัชญาปารมิตาสสูตร*

ขอกลับเข้าสู่ประเด็นสำคัญในที่นี้คือ เมื่อพิจารณาความเห็นของท่านอยู่เฉยๆ คล้ายกับเห็นว่าท่านธรรมรัตน์จะเป็นคนแปลพระสูตรดังกล่าว ไม่ใช่ท่านกาศยปะ-มาตังคะแปล เนื่องด้วยเหตุผลดังนี้

1. ผลงานการแปลคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร กลับตกไปอยู่ในส่วนประวัติของท่านธรรมรัตน์ โดยมีการระบุว่าเป็นหนึ่งในห้าของผลงานแปล
2. เมื่อพิจารณาเนื้อหาในส่วนประวัติท่านกาศยปะ-มาตังคะ ท่านอยู่เฉยๆ ไม่ได้กล่าวถึงการแปลคัมภีร์เลยจนกระทั่งมรณภาพ แต่กลับยกหลักฐานอื่นขึ้นมาอ้างในตอนท้ายที่คล้ายเป็นส่วนปกิณกะเพื่อให้รู้ว่าก็มีข้อมูลที่กล่าวอ้างถึงท่านกาศยปะ-มาตังคะว่าเป็นผู้แปลคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร แตกต่างกับประวัติของท่านธรรมรัตน์ ที่ชี้ชัดลำดับช่วงเวลาดังนี้
ทำการแปลคัมภีร์ → มรณภาพ

รายละเอียดนอกเหนือจากนี้ดูในบทแปลพระธรรมรัตน์ซึ่งจะตีพิมพ์ในลำดับถัดไป ส่วนเรื่องคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ได้มีนักวิชาการไทยวิจารณ์เรื่องนี้ไว้แล้ว⁴⁰

[22] คำว่า “หอหลวงห้องที่สิบสี่” เป็นการแปลโดยอรรถเพื่อเลี่ยงความสับสน ในต้นฉบับจีนใช้คำว่า 蘭臺石室第十四間 อ่านว่า “หลานไถสี่ชื่อตี้สี่ชื่อเจียน” หากแปลคำดังกล่าวตามรูปศัพท์มีแนวโน้มในการแปลไปทำนองว่า “ห้องที่สิบสี่ของห้องหินหลานไถ” เมื่อเทียบกับสำนวนแปลอื่นจะได้ดังนี้ สำนวนแปล

⁴⁰ ดูรายละเอียดที่ พระมหาอนันท์ อานนุโธ, *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตร์ ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังสี, 2564).

ฝรั่งเศสถอดความว่า la quatorzième entrecolonnement de la salle de pierre de la Bibliothèque impériale (ระหว่างช่องที่ 14 ของห้องหินของห้องสมุดราชสำนัก ?) สำนวนแปลอังกฤษถอดความว่า the fourteenth partition of the stone chamber of Orchid Estrade สำนวนแปลญี่ปุ่นถอดความว่า 宮中図書館の第十四室 (ห้องที่สิบสี่ของห้องสมุดในพระราชวัง) และสำนวนแปลญี่ปุ่นอีกสำนวนถอดความว่า 蘭臺石室の第十四室 (ห้องที่สิบสี่ของห้องหินหลานไถ) ซึ่งเมื่อพิจารณาสำนวนแปลทั้งหมดโดยละเอียด ก็มีข้อสงสัยอยู่หลายประการในการแปลประโยคนี้นี้ว่า ควรแปลไปในทิศทางใดดี โดยเฉพาะการทำความเข้าใจในแต่ละคำศัพท์

Hirai อธิบายโดยภาพรวมว่า 蘭臺石室 ก็คือ สถานที่เก็บข้อมูลเอกสารลับในพระราชวังสมัยราชวงศ์ฮั่น โดยอ้างหลักฐานจากบันทึกของราชวงศ์ฮั่นตะวันออกชื่อว่า โฮ่วฮั่นชู ผูกที่ 66 ในประวัติของท่านหวังยุหวิน (王允傳) หรือในบ้านเราผู้อ่านสามก๊กฉบับนวนิยายจะรู้จักกันดีในชื่อ อ๋องอ้วน ผู้เป็นบิดาบุญธรรมของนางเตียวเสียน มีใจความดังนี้ 及董卓遷都關中，允悉收斂蘭臺石室圖書秘緯要者以從。 ถอดความได้ว่า “เมื่อต่งจั่ว (ต่งโต๊ะ) ได้ย้ายเมืองหลวงไปที่โตวกววน [หวัง] ยุหวินได้รวบรวมตำรับตำราเอกสารที่สำคัญทั้งหมดที่เก็บไว้ในห้องหินหลานไถ ขนย้ายตาม [ต่งจั่ว] ไป” ซึ่งหากพิจารณาจากคำแปลของ Hirai ที่ได้แปลคำที่ขีดเส้นใต้ไว้ว่า 蘭臺の石室 จะแปลเป็นไทยได้ว่า ห้องหินของหลานไถ แต่เมื่อสำรวจการอ่านในแหล่งอื่น ๆ บางแห่งแยกคำว่า หลานไถ 蘭臺 และ ห้องหิน 石室 ทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจในการพิจารณาเกี่ยวกับการแปลสื่ออักษรดังกล่าวที่มีความหมายได้ทั้ง “ห้องหินของหลานไถ” และ “ห้องหินและหลานไถ” ว่าควรแปลอย่างไรดี ในกรณีนี้ต้องอาศัยการตีความที่สัมพันธ์กับ

- 1) ลักษณะของการทำงานของหน่วยงานว่าเหมือนหรือแตกต่าง
- 2) โครงสร้างหน่วยงาน
- 3) ในแง่ของลักษณะสิ่งก่อสร้างของหน่วยงาน เพื่อให้กระจ่างแจ้ง

ในการตกผลึกคำแปล แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาไม่ว่าสำนวนในการแปล ภาษาใดก็ตาม โดยภาพรวมแล้ว อาจสรุปได้ว่า เป็นสถานที่เก็บเอกสารสำคัญ ในพระราชวัง แต่ไม่มีกล่าวถึงรายละเอียดใดเป็นพิเศษ⁴¹

Crespigny ได้นำเสนอคำอธิบายที่น่าสนใจระหว่างคำว่า “หลานไถ” และ “ห้องหิน” แม้จะกล่าวไว้คร่าว ๆ ก็ตาม แต่ก็พอจะเห็นเค้าลงในเชิงรูปธรรม ของการใช้งานได้บ้าง โดยอธิบายเกี่ยวกับ “หลานไถ” ดังนี้ the library of the Orchid Terrace (*Lantai* 蘭臺) held government documents and core editions of the classics. ส่วนคำว่า “ห้องหิน” ได้อธิบายดังนี้ the Stone House 石室 held apocryphal and other portentous texts in a building of special security. ซึ่งหากพิจารณาจากคำอธิบายแล้วดูคล้ายกับว่า ในส่วนของห้องหินจะมีการดูแลรักษาที่เข้มงวดกว่า⁴²

แต่อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้ต้องมีการค้นคว้าต่อยอดในอนาคตเพื่อให้ชัดเจนขึ้น ถือว่าผู้วิจัยได้แปลตั้งต้นไว้ก่อนโดยนำเสนอข้อประเด็นต่าง ๆ และตั้งข้อสังเกตไว้ เพื่อในอนาคตจะได้มีนักวิชาการรุ่นหลังนำไปเปิดประเด็นค้นคว้าต่อยอดให้ก้าวหน้า และตกผลึกคำแปลให้เหมาะสมต่อไป

อนึ่ง ในคัมภีร์ *หมิงเชิงจ้วน* มีอธิบายว่า “หลานไถ” คือ “วัด” ดังนี้ *กาศยปะ-* *มาตังคะแห่งอินเตีย ณ วัดหลานไถแห่งนครลั่วหยางราชวงศ์ฮั่น* (漢維陽蘭臺寺 竺迦攝摩騰) ซึ่งคำแปลที่ขีดเส้นใต้ดังกล่าวจะแตกต่างกับคัมภีร์ *เกาเชิงจ้วน* ที่ระบุว่า เป็น “วัดม้าขาว” เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนขอสรุปเป็นตาราง ดังนี้

⁴¹ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์ เกาเชิงจ้วน),” , 171.

⁴² Rafe de Crespigny, “Scholars and Rulers: imperial patronage under the Later Han dynasty,” *Han-Zeit: Festschrift für Hans Stumpfheldt aus Anlaß seines 65. Geburtstages*, ed. Michael Friedrich, Reinhard Emmerich and Hans van Ess (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2006): 60.

ตารางที่ 3 สรุปรูปภาพรวมของคัมภีร์หมิงเซ็งจ้วน และคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน

คัมภีร์ หมิงเซ็งจ้วน	คัมภีร์ เกาเซ็งจ้วน
หมวด พระธรรมอาจารย์แห่งต่างแดน 外國法師	หมวด พระผู้มีคุณูปการในการแปลคัมภีร์
พระภิกษุปะมาตังคะแห่งอินเดีย ณ <u>วัดหลานไถ</u> แห่งนครลั่วหยางราชวงศ์ฮั่น 漢維陽蘭臺寺竺迦攝摩騰	พระภิกษุปะมาตังคะแห่งอินเดีย ณ <u>วัดม้าขาว</u> แห่งนครลั่วหยางราชวงศ์ฮั่น 漢維陽白馬寺攝摩騰
พระธรรมรัตน์แห่งอินเดีย ณ <u>วัดหลานไถ</u> แห่ง นครลั่วหยางราชวงศ์ฮั่น 漢維陽蘭臺寺竺法蘭	พระธรรมรัตน์แห่งอินเดีย ณ <u>วัดม้าขาว</u> แห่ง นครลั่วหยางราชวงศ์ฮั่น 漢維陽白馬寺竺法蘭

Hirai ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจตรงคำที่ขีดเส้นใต้ คือ “วัดหลานไถ” ในคัมภีร์หมิงเซ็งจ้วนที่อยู่ฝั่งซ้ายมือ โดยเฉพาะคำว่า “วัด 寺” ว่า ท่านเป่าซางผู้รจนาคัมภีร์หมิงเซ็งจ้วนนี้เข้าใจว่าเป็น “วัด” จริงหรือไม่ เพราะหากพิจารณาจากยุคฮั่นตะวันออก คำว่า “ชื่อ 寺” อาจหมายถึงสถานที่ราชการก็ได้ กล่าวคือ คำว่า “หลานไถชื่อ 蘭臺寺” เป็นชื่อเรียกอีกชื่อของ ยุวีสี่ไถ 御史臺 น่าจะเทียบเคียงได้กับหออาลักษณ์หลวง (ยังมีอีกหลายชื่อเรียก อาทิ 御史府, 蘭臺) ดังนั้นจึงเป็นเหตุที่อาจเกิดการสับสนได้ง่ายหรือไม่?⁴³

[23] ตำนานหนึ่งในที่นี้ มีปรากฏในบันทึกที่เรียกว่า ฝ่าเยวี่ยนจูหลิน 法苑珠林 ประพันธ์โดยสมณะเต้าชื่อ 道世 ซึ่งตำนานดังกล่าวบันทึกไว้อย่างแตกต่างกับตำนานอื่น ๆ อีกทั้งเมื่อตรวจสอบในตำนานดังกล่าวเพิ่มเติมพบว่า ไม่ว่าจะ

⁴³ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซ็งจ้วน),” 171. อีกทั้งมีหลักฐานสนับสนุนความเห็นของ Hirai อีกอย่างคือ ในเกาเซ็งจ้วนภาคต่อ (續高僧傳) ซึ่งเป็นตอนต่อจากเกาเซ็งจ้วนยุคเหลียงของท่านฮู่เจี๋ย รจนาโดยท่านเต้าเซวี่ยน (道宣) ได้กล่าวถึงคำว่า “ชื่อ 寺” ว่าหมายถึงสถานที่ราชการในยุคสมัยก่อน (舊以“寺”代之, “寺”乃此土公院之名, 所謂“司”也、“廷”也) ดูอรรถาธิบายข้อที่ [24] ประกอบ

เป็นสถานที่ที่ตั้งวัดและยุคสมัยก็มีความต่างกันอีกด้วย สรุปลงเพิ่มเติมได้ดังนี้ “วัดม้าขาวตั้งอยู่ในเมืองหลวงเจียนคัง (ในปัจจุบันจะรู้จักในนาม นานานจิง หรืออีกชื่อที่เรียกเป็นที่คุ้นหูว่า นานานกิง) มีการเปลี่ยนชื่อจากวัดจตุรทิศเป็นวัดม้าขาว ในปีที่ 2 แห่งรัชศกไท่ซิง 太興二年 (ค.ศ. 319) สมัยจักรพรรดิฉินเยวี่นแห่งราชวงศ์ตงจิ้น”⁴⁴

[24] คำว่า วัดจตุรทิศ ในต้นฉบับของท่านฮู่เจี้ยวใช้คำว่า เจาถี 招提 ซึ่งมีการอธิบายความหมายของคำดังกล่าวปรากฏในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนยุคถัง หรือเรียกว่า เกาเซิงจ้วนภาคต่อ (續高僧傳) ซึ่งเป็นตอนต่อจากเกาเซิงจ้วนยุคเหลียงของท่านฮู่เจี้ยว รจนาโดยท่านเต้าเซวี่ยน (道宣) มีรายละเอียดเทียบเคียงได้ดังนี้ (เฉพาะประโยคที่ขีดเส้นใต้)

舊以“寺”代之，“寺”乃此土公院之名，所謂“司”也、“廷”也。又云“招提”者，亦訛略也。世依字解，招謂招引，提謂提携，並浪語也，此乃西言耳。正音云“招闕提奢”，此云四方，謂處所為四方衆僧之所依住也。⁴⁵

ถอดความเฉพาะประโยคที่ขีดเส้นใต้

อีกทั้งมีกล่าวว่า คำว่า “เจาถี 招提” เป็นการเรียกแบบย่อซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องเท่าไร...คำเรียกดังกล่าวเป็นคำพูดของภาษาแถบอาณาจักรตะวันตก หากจะถอดเสียงให้ถูกต้อง [ตามเสียงสันสกฤต] ควรจะเป็น เจาไต้วถีเซอ (招闕提奢) [ที่มาจากคำว่า จตุรทิศ] แปลว่า 4 ทิศ กล่าวได้ว่า เป็นสถานที่พำนักของคณะสงฆ์จากจตุรทิศ⁴⁶

⁴⁴ T53.594c7-c14

⁴⁵ T50.435a15-17

⁴⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Shun'ei Hirai, “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์เกาเซิงจ้วน)”, 170.

3. บทสรุป

ในคัมภีร์ *เกาเซ็งจ้วน* ไม่ได้กล่าวถึงประวัติพระกาศยปะ-มาตังคะ มากนัก แต่ก็พอทราบถึงพื้นเพ อุปนิสัย ความรู้ และความตั้งใจ ในการเผยแผ่พระธรรม คำสอนต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยเฉพาะในตอนที่ได้ไปห้ามทัพสองเมืองไม่ให้ประหัตประหารทำลายชีวิตกัน โดยยอมอุทิศตัวเข้าไปห้ามปราม เป็นการแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่มีแต่ความกรุณาอยากช่วยเหลือรวมถึงอุปนิสัยที่ยอมเสียสละตนเพื่อผู้อื่น บ่งบอกถึงความเป็น “สมณะ” และ “นักเผยแผ่” ของท่านได้เป็นอย่างดี แต่การเผยแผ่พุทธธรรมก็ไม่ได้เป็นไปตามที่หวังได้ตลอด เมื่อก้าวเข้าสู่แผ่นดินฮั่น ซึ่งยังไม่เคยมีพระสงฆ์เดินทางมาถึง ในฐานะที่เป็นพระรูปแรก นับว่าเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งในการสื่อสารหรือทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมที่แตกต่างเพื่อปรับประยุกต์คำสอนให้สัมฤทธิ์ผล จึงได้แต่เก็บความรู้ในพระธรรมไว้กับตนเองและมรณภาพในที่สุด

แม้กระนั้นก็ตามท่านอยู่เจียวผู้รวบรวมชีวประวัติของท่านและประพันธ์คัมภีร์ *เกาเซ็งจ้วน* นี้ ได้เห็นคุณค่าต่อการเดินทางมาสู่แผ่นดินจีนในฐานะพระรูปแรก ก่อเกิดการไหลบ่าของพระนักเผยแผ่จากอินเดียและประเทศอื่นในเส้นทางสายไหมไหลเป็นกระแสมุ่งเข้าสู่จีนอย่างต่อเนื่อง จึงบันทึกชีวประวัติท่านไว้ให้จดจำเป็นตำนานเล่าขานต่อ ๆ กันมา และให้พระรุ่นหลังได้ถอดบทเรียนเพื่อเตรียมตัวในงานเผยแผ่ต่างประเทศให้ดียิ่งขึ้นไปกว่าเดิม

ส่วนในการตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหาที่แสดงไว้ในอรรถาธิบายสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 หมวด ได้แก่ 1. ประวัติศาสตร์จีน คิดได้ราว 42% 2. พุทธศาสนา คิดเป็น 25% และ 3. ภาษา คิดเป็น 33% เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ในหมวดแรกมีประเด็นปัญหาที่ยากจะสรุปได้ เช่น อรรถาธิบายข้อที่ 8 เรื่องปีการเข้ารับราชการของฟูอี่ และอรรถาธิบายข้อที่ 12, 13 เรื่องคณะทูตโดยเฉพาะขุนนางฉินจึงที่มีความสับสนเกี่ยวกับชื่อเรียกที่หลากหลายและตำแหน่งในราชสำนัก หลงเหลือเป็นประเด็นค้นคว้าวิจัยในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. หนังสือ

ชะเอม แก้วคล้าย. *สุวรรณประภาโสดตมสูตรเรนทรราชสูตร*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2558.

พระมหาอานนท์ อานนฺโท. *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตร์ ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังสี, 2564.

หัตถ์ฉนวนจวิน และคณะ. *101 คำถามสามก๊ก*. แปลโดย ถาวร สิกโกศล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2556.

2. บทความ

บรรเจิด ขวลิขิตเรื่องฤทธิ์. “เถรวาทกับหินยานต่างกันอย่างไร.” *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 55-96.

เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรารากร และพรพิมล ศรีหมอก. “ชีวประวัติพระคังเซ็งฮู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซ็งฮู่ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวนยุคสามก๊ก.” *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 27, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 104-138.

_____. “ชีวประวัติพระคังเซ็งฮู่ในคัมภีร์เกาเซ็งจ้วนแปล (2): ผลกรรมกรลบลหู่พระพุทธรูปของพระเจ้าซุนโฮ.” *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, ปีที่ 29, ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2565): 31-66.

3. วิทยานิพนธ์

สุวิไล บุญธวัชชัย. “การศึกษาวิเคราะห์สุวรรณประภาโสิตตมสูตร.” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

• ภาษาต่างประเทศ

1. หนังสือ

KAMATA, Shigeo. *Chūgoku bukkyō shi 1* 中国仏教史 I (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีน 1). Tokyo: Tokyōdaigaku shuppan kai, 1982.

MIYAGAWA, Hisayoshi. *Rikuchō shi kenkyū* 六朝史研究 (งานวิจัยยุคหกราชวงศ์). Kyoto: Heirakuji shoten, 1964.

NATTIER, Jan. *A Few Good Men: The Bodhisattva Path According to the Inquiry of Ugra (Ugraparipṛcchā)*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2003.

SHIH, Robert. *Biographies des Moines Éminents (Kao Seng Tchouan) de Houei-Kiao: Traduites et Annotées*. Louvain: Institut Orientaliste, Université de Louvain. 1968.

Shirukurōdo kentei jikkō iinkai-hen (シルクロード検定実行委員会編). *Yomu jiten : shirukurōdo no sekai* 読む事典:シルクロードの世界 (สารานุกรมที่น่าอ่าน ตอน อาณาจักรบนเส้นทางสายไหม). Tokyo: NHK Shuppan, 2019.

YOSHIKAWA, Tadao and Toru FUNAYAMA. *Kōsō den 1* 高僧伝 I (คัมภีร์เกาเซ็งจ้วน 1). Tokyo: Iwanami bunko, 2009.

2. พจนานุกรม

APTE, V.S.. *The Student's Sanskrit-English Dictionary: Containing Appendices on Sanskrit Prosody and Important Literary and Geographical Names in the Ancient History of India*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1970.

MONIER-WILLIAMS, M.. *A Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass, 2002.

3. บทความ

ANALAYO. “The Hīnayāna Fallacy.” *Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies*, Vol. 6, (2014): 9-31.

de CRESPIGNY, Rafe. “Scholars and Rulers: imperial patronage under the Later Han dynasty.” *Han-Zeit: Festschrift für Hans Stumpfeldt aus Anlaß seines 65. Geburtstages*. Edited by Michael Friedrich, Reinhard Emmerich and Hans van Ess. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, (2006): 57-77.

FUKUI, Shigemasa. “秦漢時代における博士制度の展開：五經博士の設置をめぐる疑義再論 (The Development of the Boshi System during the Qin-Han Periods).” *The Journal of Oriental Researches*, Vol. 54, No. 1, (1995): 1-31.

HIRAI, Shun’ei. “高僧伝の注釈的研究 (การวิจัยเชิงแปลและอรรถาธิบายคัมภีร์เถาเชิงฉ้วน).” *Journal of the Faculty of Buddhism of the Komazawa University*, Vol. 49 (1991): 170-184 (L).

IJIMA, Yoshiko. “後漢時代の東觀での「校書」と「著作」—担当した学者官僚と対象になった書物— (The Dongguan Library of the later Han and Its Editorial work with additions).” *Asian Cultural Studies*, Vol. 41, (2015): 113-134.

Ji, Xianlin (季羨林). “「浮屠」と「仏」再論 (Futo浮屠 and Fo仏 revisited).” translated by Seishi KARASHIMA (辛嶋靜志) and Yunqing QIU (裘雲青). *Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University*, Vol. 10, (2007): 461-470(L).

KARASHIMA, Seishi. “Indian Folk Etymologies and their Reflections in Chinese Translations: brāhmaṇa, śramaṇa and Vaiśramaṇa.” *Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology at Soka University*, Vol. 19, (2016): 101-123.

LÉVI, Sylvain. “Missions de Wang Hiuen-Ts’e dans l’Inde.” *Journal Asiatique*, (1900): 297-468.

_____. “Notes sur les Indo-Scythes.” *Journal Asiatique*, (1897): 5-26.

RADICH, Michael. “On the Sources, Style and Authorship of Chapters of the Synoptic *Suvarṇaprabhāsottama-sūtra* T664 Ascribed to Paramārtha (Part 1).” *Annual Report of The International Research Institute for Advanced Buddhology*, Vol. 17, (2014): 207-244.

Sadakata, Akira. “月氏の伊存について (ประเด็นปัญหาของคำว่า “อิซอน” แห่ง เกกซึ).” *Journal of Indian and Buddhist Studies* 61, (1982): 25-30.

4. ข้อมูลจากเว็บไซต์

zh.m.wikisource.org. “Hou HanShu/24 (後漢書卷24).” Accessed June 5, 2022.

<https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/後漢書/卷24>.

zh.m.wikisource.org. “Hou HanShu/80 (後漢書卷80上).” Accessed June 5, 2022.

<https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/後漢書/卷80上>.